

FINANCIEEL JAARVERSLAG 2017

- **VERENIGING NEDERLANDS JURISTEN COMITÉ VOOR DE MENSENRECHTEN**
- **STICHTING NJCM-BOEKERIJ**

Inhoudsopgave

Voorwoord van de penningmeester	3
---------------------------------	---

Jaarrekening Vereniging NJCM

Balans per 31 december 2017	9
-----------------------------	---

Staat van baten en lasten over 2017	10
-------------------------------------	----

Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten	11
--	----

Begroting en realisatie 2017, begroting 2018 en 2019	15
--	----

Toelichting op de begroting	16
-----------------------------	----

Jaarrekening Stichting NJCM-Boekerij

Balans per 31 december 2017	18
-----------------------------	----

Staat van baten en lasten over 2017	19
-------------------------------------	----

Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten	20
--	----

Begroting en realisatie 2017, begroting 2018 en 2019	23
--	----

Toelichting op de begroting	24
-----------------------------	----

Inhoudelijk jaarverslag NJCM 2017	25
--	----

Voorwoord van de penningmeester

Introductie

Dit is het financiële jaarverslag van de rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (de “Vereniging NJCM”) over het jaar 2017. Hierbij is gevoegd het financiële jaarverslag 2017 van de Stichting NJCM-Boekerij. De functie van penningmeester van deze rechtspersonen wordt al geruime tijd door dezelfde persoon vervuld. De bedoeling van dit jaarverslag is de leden, subsidiegevers, fondsen, sponsors en andere belangstellenden van de Vereniging NJCM te informeren over de financiële gang van zaken in het afgelopen jaar. De financiële jaarverslagen worden mondeling toegelicht in de algemene ledenvergadering van de Vereniging NJCM van 12 april 2018 (“ALV”).

Inhoudelijk jaarverslag

De financiële jaarverslagen van de Vereniging NJCM en de Stichting NJCM-Boekerij laten zich het beste lezen in samenhang met een overzicht van de activiteiten van deze twee rechtspersonen. Het inhoudelijk jaarverslag van de Vereniging NJCM en de Stichting NJCM-Boekerij over 2017 is daarom toegevoegd aan de financiële jaarverslagen 2017 en wordt eveneens op de ALV besproken. Het inhoudelijk jaarverslag 2017 wordt bovendien midden 2018 gepubliceerd in het *Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten/NJCM-Bulletin* (“NTM”). Alle leden ontvangen het NTM.

Samenstelling en controle

Net als de vorige jaren zijn de financiële jaarverslagen van de Vereniging NJCM en van de Stichting NJCM-Boekerij samengesteld met behulp van een extern administratiekantoor. Dit was, net als de afgelopen jaren, Hendriks Belastingadviseurs B.V. te Rijswijk. Dat kantoor heeft ook in 2017 administratieve assistentie verleend, waaronder diensten op het gebied van de belastingaangifte en de salarisadministratie. Het kantoor hanteert voor onze rechtspersonen een ‘zacht’ tarief. De externe administrateur heeft een samenstellingsverklaring afgegeven. De administratie die zijn weerslag vindt in deze twee financiële jaarverslagen over 2017 is verder gecontroleerd door de kascommissaris die elk jaar specifiek daarvoor wordt aangezocht. De kascommissaris heeft in een tussenverslag opmerkingen gemaakt en deze zijn verwerkt. De kascommissaris geeft een verklaring af waaruit blijkt dat bij de controle van de jaarrekening vanuit de stukken in de administratie geen noemenswaardige bevindingen zijn te rapporteren.

Beleid

Het beleid van de besturen van de Vereniging NJCM en van de Stichting NJCM-Boekerij is er op gericht dat deze rechtspersonen jaarlijks een neutraal resultaat hebben. Indien sprake is van een positief resultaat wordt dat toegevoegd aan de respectievelijke continuïteitsreserves, omdat die lager zijn dan gewenst en lager dan wordt aangeraden in de geldende richtlijnen. Een eventueel negatief resultaat komt primair ten laste van de bestemmingsreserve en daarna ten laste van de continuïteitsreserve. Het resultaat van beide rechtspersonen wordt voor een aanzienlijk deel bepaald door de uitgave van het NTM. De drukkosten komen voor 85% voor rekening van de Vereniging NJCM en voor 15% voor rekening van de Stichting NJCM-Boekerij. Deze kosten zijn in 2017 iets hoger geweest dan in 2016.

Resultaat van de Vereniging NJCM over 2017

De Vereniging NJCM heeft het jaar 2017 voor wat betreft haar normale exploitatie met een negatief resultaat afgesloten, te weten € -15.647. Dit negatieve resultaat wordt voor het belangrijkste deel veroorzaakt doordat de geboekte overheidssubsidie dit jaar, zeker ten opzichte van 2016, laag is: € 34.087 in 2017 ten opzichte van € 51.025 in 2016 (in 2015: € 41.846; in de jaren daarvoor een vergelijkbaar bedrag). De in het boekjaar 2017 ontvangen overheidssubsidie van € 34.087 is € 8.413 lager dan voor het jaar 2017 was begroot (€ 42.500). De achtergrond hiervan is de volgende. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft in de jarenlange subsidierelatie te kennen gegeven niet langer jaarlijks exploitatiesubsidie te willen geven maar wel subsidie op projectbasis. Het bestuur heeft daarover met het Ministerie in 2016 overleg gevoerd, dat er in resulteerde dat een subsidie betaald werd in 2016 groot € 15.903, een hoger bedrag dan de voorgaande jaren. In het jaarverslag 2016 is daarover vermeld: *“Deze bate was in 2016 eenmalig verhoogd in verband met eerdere kortingen.”* Dat blijkt echter niet de (enige reden) voor de hoogte van het in 2016 van dat Ministerie ontvangen bedrag, omdat dat bedrag - naar later duidelijk is geworden - voor drie jaar (2016-2018) was bestemd. In de jaarrekening 2016 is dit gehele bedrag dus direct als bate genomen. Als in 2016 2/3de van het in dat jaar ontvangen bedrag zou zijn gereserveerd voor de daaropvolgende twee jaren (2017 en 2018), dan was ook 2016 met een negatief resultaat afgesloten, namelijk € -4.061 (in plaats van het in 2016 getoonde positief resultaat van € 1.240). In 2017 is van het Ministerie van Buitenlandse Zaken dus geen subsidie verkregen en ook in 2018 wordt van dit Ministerie waarschijnlijk geen subsidie gekregen. Verder is de post rente (over het buffervermogen van de Vereniging NJCM) als inkomstenbron verdampt door de lage rentestand.

Voor wat betreft de lasten over 2017 is van belang te onderstrepen dat de salariskosten zijn gestegen. Deze zijn (zoals begroot) in werkelijkheid hoger geweest dan blijkt (circa € 3.500 hoger), hetgeen komt omdat er dit jaar een pensioenverplichting is vrijgevallen. In de begroting voor 2018 en 2019 wordt rekening gehouden met de werkelijke (gestegen) kosten. Verder zijn in 2017 de secretariaatskosten € 2.710 hoger uitgevallen dan in 2016 en dan voor 2017 was begroot. Het verschil zit met name in de portokosten: deze kosten in 2017 hebben nog voor een deel betrekking op voorgaande jaren en zijn daarom (eenmalig) hoger. Ook zijn in 2017 de vergaderkosten bijna € 2.000 hoger dan het vorige jaar (en meer dan € 1.000 dan begroot). Bij deze post worden de kosten van de Nieuwjaarborel en kosten van de seminars geboekt.

Een belangrijke positieve ontwikkeling is dat het project dat in 2016 en 2017 is uitgevoerd, en dat is gericht op ledenwerving en verbeterde communicatie, daadwerkelijk vruchten lijkt te hebben afgeworpen. Het ledenbestand is met meer dan 10% gestegen en de contributie steeg navenant. In dit verband moet ook de rol van de projectcoördinatoren (van het PILP en PBC-CH, daarover verderop meer) bij het aantrekken van nieuwe leden worden geroemd.

Als gevolg van de bovenbeschreven ontwikkelingen is de verhouding contributie : subsidie (altijd een belangrijke factor, mede in verband met het waarborgen van onze onafhankelijkheid) verbeterd. Dit boekjaar (2017) beliep de post subsidies iets minder dan 30% van het totaal van de inkomsten.

Het negatieve resultaat van de Vereniging NJCM over 2017 komt ten laste van de bestemmingsreserve.

De continuïteitsreserve blijft op dit moment onaangetast.

Resultaat Stichting NJCM-Boekerij over 2017

De Stichting NJCM-Boekerij heeft dit jaar een negatief resultaat groot € -3.139 (2016: € -973). Dit is hoofdzakelijk het gevolg van de verder dalende inkomsten uit abonnementen, de iets hogere drukkosten en de dit jaar weer lagere bijdrage van Stichting Pro. Het negatieve resultaat over 2017 komt ten laste van de continuïteitsreserve.

Projecten: Communicatie, PBC en PILP

In 2016 en 2017 is van een fonds een eenmalige donatie (totaal groot USD 45.000; € 39.972,17) ontvangen die uitsluitend diende te worden aangewend om onze communicatie te verbeteren en om leden te werven (Project Communicatie). Deze kosten zijn thans vrijwel geheel uitgegeven. Het restant, groot € 2.568, is gereserveerd.

De inkomsten en uitgaven met betrekking tot twee specifieke NJCM-projecten, *Pro Bono Connect - Clearinghouse* ("PBC-CH") en *Public Interest Litigation Project* ("PILP"), worden net als de voorgaande jaren apart van de administratie van de Vereniging NJCM geadmistreerd. Dit houdt verband met het feit dat elk van deze twee projecten volledig zelfstandig wordt gefinancierd door diverse externe partijen en dat die partijen ook een eigen financiële verantwoording eisen. Daarom is in goed overleg met de externe administrateur gekozen voor een gescheiden administratie en financiële verantwoording. Alle lasten voor elk project zijn in 2017 rechtstreeks geboekt ten laste van het specifiek voor dat project verkregen fonds. De organisatie van de Vereniging NJCM wordt door deze projecten niet belast: de betrokkenheid van twee personeelsleden (de uitvoerend directeur en de interne administrateur) specifiek voor het PILP werd tot het einde van het boekjaar vergoed vanuit het projectfonds. Dit is vanaf 1 september 2017 niet meer het geval voor de uitvoerend directeur.

PBC-CH

Begin 2016 is PBC-CH informeel gelanceerd nadat in 2015 door de Vereniging NJCM 'marktonderzoek' was gedaan naar de mogelijkheden om een *clearinghouse* naar buitenlands model op te zetten in Nederland. De specifiek voor dat doel ontvangen donaties en de gemaakte onderzoekskosten zijn in dat jaar via de algemene administratie van de Vereniging NJCM gelopen. Sinds begin 2016 worden de kosten van PBC-CH door 13 participerende (grote) advocatenkantoren gedragen. Deze kantoren hebben zich bereid verklaard om het *clearinghouse* gedurende een *pilot* van drie jaar (2016-2019) te financieren en actief te participeren in de activiteiten. PBC-CH is actief als bemiddelaar bij pro bono-werk: het begeleidt NGO's (waaronder onze eigen organisatie, in het bijzonder ook het PILP) in het formuleren van verzoeken om rechtshulp en bevordert bij participerende advocatenkantoren de bereidheid deze verzoeken pro bono (dus kosteloos) op te pakken. In 2018 wordt geëvalueerd en het streven zal zijn om deze activiteit voort te zetten binnen het verband van het NJCM.

PILP

Het PILP is in mei 2014 voor de duur van twee jaar gestart als een pilot. Het project werd in die fase geheel gefinancierd door een externe buitenlandse donateur. Over die periode is separaat aan deze partij rekening en verantwoording afgelegd middels een voorgeschreven *reporting format*. Vanaf mei 2016 is het PILP voor drie jaar voortgezet ("pilot 2"). Dit is mogelijk gemaakt door drie externe financiers (voor het merendeel Nederlandse fondsen). Een van deze Nederlandse fondsen heeft een additionele gebonden donatie gedaan die uitsluitend kon worden aangewend voor de kosten van een externe consultant. Deze

heeft onderzocht hoe het PILP na 2019 een vervolg kan krijgen. Er worden thans stappen gezet om financiering voor deze derde ronde te verkrijgen.

Mogelijke maatregelen voor 2018 en daarna

Gezien de zorgelijke financiële positie en in het bijzonder de ontwikkeling ten aanzien van de subsidie-inkomsten, zal het bestuur van de Vereniging NJCM zich moeten beraden over maatregelen. Over subsidies stond in het rapport van de penningmeester vorig jaar: *“De subsidies van de overheid (die altijd minder dan 50% van de baten van de Vereniging NJCM gevormd hebben) waren tot 2017 enkele jaren stapsgewijs verlaagd. Verdere verlaging van deze subsidies is helaas niet uitgesloten. Verder blijkt het aanvragen van subsidies een steeds hogere drempel te worden voor een organisatie met een omvang als de onze: het wordt steeds moeilijker om aan de gestelde eisen te voldoen en ministeries lijken slechts bereid om alleen voor een korte termijn en/of voor een specifiek project subsidie beschikbaar te stellen. Het bestuur heeft nog in 2015 bij de drie verantwoordelijke ministeries opnieuw zijn zorg uitgesproken over deze ontwikkeling en zal dat blijven doen.”* Het bestuur is inmiddels in overleg met het Ministerie van Buitenlandse Zaken over de subsidierelatie waarbij begrip is gevraagd voor onze positie. Bezoeken aan andere twee ministeries zullen volgen. In 2018 zal strakker op de vergaderkosten gelet moeten worden. Zo zal er op toegezien moeten worden dat seminars en studieavonden ‘zelfbedruipend’ moeten zijn. Verder zal er binnen het bestuur gedacht kunnen worden over een project om de individuele leden te vragen om af te zien van toezending van de papieren versie van het NTM, waarna kan worden volstaan met toezending van de pdf-versie van het blad (naast de digitale toegang die voor de leden zonder verdere kosten beschikbaar is). Dit zou de drukkosten en de portokosten (samen goed voor circa 20% van de totale lasten) aanzienlijk kunnen drukken. Deze en eventuele andere ideeën worden tevens besproken met de redactie van het NTM en de Stichting NJCM-Boekerij.

Over de digitale toegang voor leden is in het financiële jaarverslag 2016 gesteld: *“De redactie besloot in overleg met de Vereniging NJCM in 2016 om de digitale bestanden te ontsluiten voor leden van het NJCM en via de Navigator van Wolters Kluwer. Op de nieuwe website zullen midden 2017 leden alle artikelen, annotaties en kronieken teruglopend tot 2001 kunnen raadplegen via een persoonlijke login. Er is afgezien van open access omdat het NJCM het bereik van Wolters Kluwer technisch en financieel niet zou kunnen evenaren.”* Dit doel is in oktober 2017 gerealiseerd.

Tot slot, voor de Vereniging NJCM moet worden onderzocht of er een *overhead charge* van bijvoorbeeld 5% door de projectfondsen afgedragen kan worden aan de algemene kas.

Voor wat betreft de Stichting NJCM-Boekerij zal het bestuur samen met het bestuur van de Vereniging NJCM een beslissing moeten nemen met betrekking tot (i) de bijdrage die de Vereniging NJCM aan de Stichting NJCM-Boekerij betaalt in verband met de drukkosten en (ii) de bijdrage die de Stichting NJCM-Boekerij betaalt aan de Vereniging NJCM in verband met het salaris van de uitvoerend directeur. Deze bijdragen zijn op grond van bestaande afspraken 85% van de totaal gemaakte drukkosten respectievelijk 10% van het salaris. De Stichting NJCM-Boekerij heeft gedurende een aantal jaren een negatief resultaat. Hierover is in het verslag van de penningmeester bij het financiële jaarverslag van de Stichting NJCM-Boekerij over 2016 gesteld: *“Het is de vraag of de gekozen aanpak van de samenwerking met de Vereniging NJCM op langere termijn volstaat. Indien het beleid ongewijzigd wordt voortgezet lijkt het er op dat het bedrag dat ten laste van de Stichting NJCM-Boekerij komt aan drukkosten (in 2016: € 3.661, te weten: € 24.406 minus € 20.745) vermeerderd met de bijdrage die de Stichting NJCM-Boekerij aan de Vereniging NJCM moet voldoen aan de salarissen (in 2016: € 7.804; samen: € 11.465) structureel hoger is dan het bedrag dat de Stichting NJCM-Boekerij ontvangt van abonnees (in 2015: € 9.528). Dit geldt zeker als de inkomsten uit abonnementen verder dalen. Dit betekent dat de Stichting NJCM-Boekerij met enkel de verkoop van abonnementen de voor de publicatie te maken lasten niet*

terugverdient, m.a.w. structureel verlieslatend is. Wellicht zou daarom de bijdrage in de drukkosten van de Vereniging NJCM op termijn structureel moeten worden verhoogd en/of de bijdrage van de Stichting NJCM-Boekerij aan de salarissen van de Vereniging NJCM structureel moeten worden verlaagd. De bijdrage aan salarissen is op 10% overeengekomen.” Sindsdien is het plan om de publicatie digitaal te ontsluiten geïmplementeerd. Het gevolg daarvan is dat het NTM nu in een databank is opgenomen waartoe bijvoorbeeld advocatenkantoren al toegang hebben waardoor de abonnementen teruglopen. Het zou in de rede liggen dat de Vereniging NJCM alle drukkosten van de Stichting NJCM-Boekerij draagt en dat de doorbelasting van het salaris wordt beperkt tot bijvoorbeeld 5%. Ook kan nog eens bezien worden of het zinnig is om de Stichting NJCM-Boekerij apart te laten bestaan of deze rechtspersonen alsnog te fuseren. Eerder is het bestuur geadviseerd om dit (in verband met de Btw) niet te doen.

Voornemens 2018

Voor het bestuursjaar 2018 geldt dat wederom wordt geprobeerd om zoveel mogelijk activiteiten van het NJCM (ook) financieel mogelijk te maken. Concrete doelen blijven nagenoeg onveranderd: (i) het verder professionaliseren van de organisatie, (ii) het continueren van PBC-CH en het PILP (administratief en financieel onafhankelijk van de Vereniging NJCM), (iii) voortzetten communicatieproject, (iv) het mogelijk intensiveren van samenwerking met het netwerk van Europese mensenrechtenorganisaties die samen de *Civil Liberties Union for Europe* hebben gevormd en (v) de intensivering van kennisoverdracht, monitoring van overheden en beleidsbeïnvloeding. Met het oog op deze doelen wordt door de Vereniging NJCM een bestemmingsreserve aangehouden.

Namens het bestuur van de Vereniging NJCM en het bestuur van de Stichting NJCM-Boekerij,

Herman Veerbeek

penningmeester Vereniging NJCM en penningmeester Stichting NJCM-Boekerij

Leiden, april 2018

JAARREKENING 2017

van de

Vereniging
NEDERLANDS JURISTEN COMITÉ
VOOR DE MENSENRECHTEN

Balans per 31 december 2017

	31 december 2017	31 december 2016
	€	€
Vlottende activa		
Vorderingen en overlopende activa		
Debiteuren	1.918	3.568
Vooruitbetaalde kosten	-	4.935
Rekening-courant Public Interest Litigation Project	7.545	-
	<u>9.463</u>	<u>8.503</u>
Liquide middelen		
Betaalrekening	10.407	7.001
Spaarrekening	138.000	148.906
	<u>157.870</u>	<u>164.410</u>
Som der vlottende activa		
	157.870	164.410
Kortlopende schulden		
Rekening-courant Stichting NJCM-Boekerij	23.727	14.186
Rekening-courant Pro Bono Connect	1.149	-
Crediteuren	7.233	11.604
Te betalen loonheffing	7.525	3.665
Te betalen vakantiegeld	3.661	3.791
Pensioenvoorziening	-	3.510
Reservering Communicatie Project	2.568	-
	<u>112.007</u>	<u>127.654</u>
Uitkomst activa min kortlopende schulden	<u>112.007</u>	<u>127.654</u>
Eigen vermogen		
Continuïteitsreserve	100.000	100.000
Bestemmingsreserve	27.654	26.414
Resultaat dit jaar	-15.647	1.240
	<u>112.007</u>	<u>127.654</u>

Staat van baten en lasten over 2017

	2017		2016	
	€	€	€	€
Baten				
Subsidie		34.087		51.025
Contributies		57.374		52.775
PO-punten		1.275		1.325
Rente		-		1.613
Donaties		1.362		2.298
Communicatie project		20.086		17.154
Donatie Hartenwens		-		1.900
Diverse inkomsten		585		-
		<u>114.769</u>		<u>128.090</u>
Lasten				
Secretariaatskosten				
- kantoorbehoefte/porti/kopiëren	6.719		4.009	
- fax / telefoon / internet	-		492	
		<u>6.719</u>	<u>4.009</u>	
Bijdrage NTM-kosten (85%)		22.522		21.990
Administratiekosten		3.775		5.844
Vergaderkosten		2.524		633
Overige kosten (o.a. ALV)		1.887		1.566
Diversen		3.051		5.087
Salarissen		75.963		75.861
Salarisbijdrage Stichting NJCM-Boekerij (10%)		-7.981		-7.804
Reiskosten		1.870		2.018
Communicatie Project (reserve)		20.086		17.154
Som der lasten		<u>130.416</u>		<u>126.850</u>
Resultaat		<u><u>-15.647</u></u>		<u><u>1.240</u></u>

Toelichting op de balans en staat van baten en lasten

1. Algemeen

De Vereniging NJCM heeft krachtens artikel 3 van de statuten als doelstellingen het ontwikkelen, versterken en beschermen van de fundamentele rechten en vrijheden van de mens op nationaal en internationaal niveau en in het bijzonder, onverminderd genoemde doelstellingen, het bevorderen en handhaven van de volgende beginselen:

- de verplichting van de overheid de fundamentele rechten en vrijheden te erkennen en in haar handelen en nalaten te eerbiedigen;
- de mogelijkheid van beroep op de fundamentele rechten en vrijheden tegen particulieren;
- de onafhankelijkheid van de leden van de magistratuur en de advocatuur in hun beroepsuitoefening;
- het recht van een ieder op een eerlijk proces.

2. Toelichting op balans

Algemeen: grondslagen van waardering en bepaling van het resultaat

De activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij in de toelichting anders vermeld. Baten en lasten worden opgenomen voor de aan het boekjaar toe te rekenen bedragen, tenzij in de toelichting anders vermeld.

Vooruitbetaalde kosten

Dit betreft doorbetaling salaris in afwachting van ontvangst van vergoedingen wegens zwangerschap van een personeelslid.

Liquide middelen en som der vlottende activa

Van de liquide middelen staat € 145.839 ter vrije beschikking van de Vereniging NJCM.

Specificatie liquide middelen	2017	2016
	€	€
Betaalrekeningen	10.407	7.001
Spaarrekeningen	138.000	311.665
	<u>148.407</u>	<u>318.666</u>
Af: reservering banktegoeden Communicatie Project	2.568	162.758
Totaal ter beschikking van de Vereniging	<u>145.839</u>	<u>155.908</u>

Continuïteitsreserve (eigen vermogen)

De continuïteitsreserve wordt aangehouden om de continuïteit van de Vereniging NJCM te waarborgen. Hiertoe wordt een zodanige reserve aangehouden worden dat de Vereniging NJCM bij het onverhoopt wegvallen van substantiële inkomensbronnen nog minimaal één jaar financieel kan blijven functioneren. De daartoe benodigde reserve wordt jaarlijks beoordeeld op basis van de kosten van de werkorganisatie. De continuïteitsreserve ligt onder het niveau dat in de richtlijn Reserves Goede Doelen van de Vereniging van Fondsenwervende Instellingen (VFI) als maximaal verantwoord wordt geacht. De norm van VFI luidt dat de continuïteitsreserve niet hoger mag zijn dan maximaal 1,5 maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie. Deze reserve voor de Vereniging NJCM is in 2013 verhoogd naar € 100.000 om de kosten van 1 jaar te kunnen voldoen zonder andere middelen.

Bestemmingsreserve (eigen vermogen)

De bestemmingsreserve wordt aangehouden met het oog op de langere termijndoelen, zoals genoemd in het voorwoord. Per jaareinde 2017 wordt deze reserve aangevuld met het voordelig resultaat over dit boekjaar.

	2017	2016
Specificatie bestemmingsreserve		
	€	€
Balans 1 januari	27.654	26.414
Bij: resultaat boekjaar	-15.647	1.240
Saldo bestemmingsreserve 1 januari volgend jaar	<u>12.007</u>	<u>27.654</u>

Te betalen vakantiegeld (kortlopende schulden)

Betreft het totaalbedrag van de vakantieaanspraken - bestaande uit de opgebouwde rechten over de maanden juni tot en met december - van de twee vaste medewerkers van de Vereniging NJCM ultimo 2017 € 3.661 (2016: € 3.791).

3. Toelichting op staat van baten en lasten

Subsidies

De Vereniging NJCM heeft in het boekjaar 2017 van het Ministerie van Veiligheid & Justitie en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties subsidie ontvangen groot € 34.087 (respectievelijk € 23.087 en € 11.000). Het totaalbedrag aan exploitatiesubsidies dat over 2016 werd toegezegd bedroeg € 51.025 (2015: € 41.846; 2014: € 41.844). Deze bate was in 2016 door een subsidie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken eenmalig verhoogd. Verwezen wordt naar het voorwoord van de penningmeester.

De subsidies samen vormen thans iets minder dan 30% van de totale inkomsten. Het grootste deel van de inkomsten worden gevormd door de contributies van de leden van de Vereniging NJCM. Het overige deel bestaat uit financiering van fondsen voor specifieke projecten en overige inkomsten.

Contributies

Het bedrag van de in dit boekjaar ontvangen contributies van leden is gesteld op € 57.374 (2016: € 52.775). Tot en met 2015 waren in de post contributies ook additionele bedragen, die de leden als een 'verborgen' donatie hadden verstrekt, opgenomen. Deze 'verborgen' donaties van leden zijn in 2016 onder de post donaties opgenomen. Het aantal leden is ultimo 2017 gestegen tot 1.104 (ultimo 2016: 1.007; ultimo 2015: 994). Het ledenverloop was als volgt:

Ledenverloop

Aantal leden per 1 januari 2017	1.007
Bij: nieuwe leden	187
Af: uitgeschreven wegens niet betalen of adres onbekend	6
Af: opgezegd	84
Aantal leden per 31 december 2017	<u>1.104</u>

PO-punten

De Vereniging NJCM heeft in 2017 weer een aantal studieavonden georganiseerd waarmee voor advocaten opleidingspunten te behalen waren. Advocaten die opleidingspunten wensten te ontvangen waren voor het bijwonen van de studieavonden cursusgeld verschuldigd. De Vereniging NJCM heeft met de organisatie van studieavonden dit boekjaar € 1.275 (2016: € 1.325, 2015: € 1.525, 2014: € 4.175) aan inkomsten gegenereerd. Dit is een onzekere inkomstenbron voor de Vereniging NJCM (zie voorwoord jaarverslag 2015).

Donaties

De Vereniging NJCM ontving in 2017 een beperkt aantal donaties, waaronder die uit het diverse donaties, onder meer van de Vriendenloterij (voorheen: Sponsor Bingo Loterij) en van de Stichting Vrienden van het NJCM (€ 900).

Drukkosten bulletins

Het NTM wordt uitgegeven door de Stichting NJCM-Boekerij. De Vereniging NJCM heeft de Stichting NJCM-Boekerij in het boekjaar 2017 € 22.522 (2016: € 21.990) betaald voor het drukken en verspreiden van het NTM. Dit is conform de tussen de Vereniging NJCM en de Stichting NJCM-Boekerij bestaande afspraken dat 85% van de totaal gemaakte drukkosten van de Stichting NJCM-Boekerij door de Vereniging NJCM wordt betaald.

Salariskosten

Betreft de salarissen, pensioenlasten en aanspraken vakantiegeld van de twee vaste medewerkers van het NJCM. Beide vaste medewerkers werkten in 2017 tijdelijk meer uren in verband met het PILP, hetgeen door het PILP wordt vergoed. In 2016 waren er twee tijdelijke medewerkers voor het PILP en twee tijdelijke medewerkers voor Pro Bono Connect.

	2017	2016
	€	€
Salarissen	59.164	57.494
Sociale lasten	12.770	10.278
Pensioenpremies	1.052	3.506
Verzekeringen en Arbo	2.318	4.283
Reiskosten	1.870	2.018
Diverse personeelskosten	659	300
Bijdrage Stichting NJCM-Boekerij (10%)	-7.981	-7.804
	<u>69.852</u>	<u>70.075</u>

Op basis van een tussen de Vereniging NJCM en de Stichting NJCM-Boekerij bestaande afspraak is 10% van de bruto salariskosten (inclusief werkgeverslasten) doorberekend aan de Stichting-Boekerij. De post pensioenpremies is een netto bedrag waarbij een vrijval van € 3.510 is meegenomen.

Overige kosten

Onder de post overige kosten zijn de vergaderkosten van de algemene ledenvergadering opgenomen.

Diversen

Onder de post Diversen vallen de kosten die gemaakt worden voor seminars (€ 426). In het kader van het nastreven van de doelen van het NJCM zijn de seminars in de regel gratis toegankelijk en deze zouden 'zelfbedruipend' moeten zijn (via PO-punten of sponsoring).

Resultaat

Het resultaat in 2017 valt lager uit dan andere jaren hetgeen komt door de lagere subsidie.

4. Bestuur

Het bestuur bestond in het boekjaar 2017 uit onder meer de volgende personen: mr. dr. M.L.A. (Marloes) van Noorloos (voorzitter), mr. A.G.P. (Ton) van den Brandt (vice-voorzitter) en mr. H.J.E. (Herman) Veerbeek (penningmeester).

Begroting en realisatie 2017, begroting 2017, begroting 2017 en begroting 2018

	2017	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
	€	€	€	€
Baten				
Subsidie	34.087	42.500	34.000	34.000
Contributies	57.374	49.000	55.000	55.000
PO Punten	1.275	1.000	1.000	1.000
Rente	-	1.500	-	-
Donaties	1.362	1.000	1.000	1.000
Diverse inkomsten	585	-	-	-
Totaal	94.683	95.000	91.000	91.000
Lasten				
Secretariaatskosten	6.719	4.000	5.000	5.000
Bijdrage NTM-kosten	22.522	22.500	22.500	22.500
Administratiekosten	3.775	1.500	2.000	2.000
Vergaderkosten	2.524	1.500	1.500	1.500
Overige kosten	1.887	1.000	1.000	1.000
Diversen	3.051	2.000	2.000	2.000
Salarissen	69.852	65.000	72.000	73.000
Totaal	110.330	97.500	106.000	107.000
Saldo baten minus lasten	<u>-15.647</u>	<u>-2.500</u>	<u>-15.000</u>	<u>-16.000</u>

Toelichting op de begroting

1. Algemeen

Bij de opstelling van de begrotingen voor de komende jaren is geen rekening gehouden met bijzondere projectsubsidies of andere bijzondere baten. Voor wat betreft de inkomsten en uitgaven voor het *Public Interest Litigation Project* (gestart mei 2014) en het in 2016 gestarte *Pro Bono Connect* project wordt verwezen naar het voorwoord.

2. Baten

Zoals in het voorwoord is aangegeven moet er vanuit worden gegaan dat de subsidie-inkomsten blijvend laag zullen zijn. Deze post is op de in 2017 geconstateerde toestand gebaseerd.

In 2017 is het ledenaantal circa 10% gestegen, terwijl in de laatste jaren voor 2016 het ledenbestand jaarlijks licht was gedaald. De hoop is dat we het ledental de komende jaren in ieder geval op peil kunnen houden. Het streven is om via sociale media en andere wegen te blijven zoeken naar meer leden. Overwogen wordt om bijvoorbeeld via de Stichting Vrienden ook niet-juristen actief te vragen om een (periodieke) financiële bijdrage.

In de begroting is rekening gehouden met inkomsten verbonden aan de studieavonden. Advocaten kunnen tegen betaling seminars bijwonen in het kader van de permanente opleiding en daarbij zogenaamde PO-punten halen. Het is de vraag of de Vereniging NJCM als vrijwilligersorganisatie daadwerkelijk in staat zal zijn om voldoende seminars (cursussen) te realiseren. Het streven is om elk jaar per werkgroep een seminar te organiseren, maar dit is niet iets wat het bestuur af kan of wil dwingen. Het moet de werkgroepen vrij staan om zelf de meest geschikte instrumenten te kiezen om hun zorgen te uiten en doelstellingen te behalen. Daarbij wil het bestuur hen niet beperken in hun vrijheid om het onderwerp van een seminar te kiezen, door aan alle seminars het vereiste te koppelen dat ze interessant moeten zijn voor de advocatuur. Deze inkomstenbron is daarom onzeker (zie ook voorwoord).

In de begroting voor 2018 en 2019 zijn ten opzichte van 2017 geen verdere wezenlijke wijzigingen aangebracht in de genormaliseerde baten.

3. Lasten

Het NJCM-kantoor is binnen de Universiteit Leiden gevestigd. Er wordt verwacht dat de aan de Universiteit Leiden jaarlijks te betalen vergoeding niet zal toenemen. Sinds 2015 is er ook een vestiging in Amsterdam. De kosten daarvan komen geheel voor rekening van het PILP en *Pro Bono Connect*.

De drukkosten voor het *Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten/NJCM-Bulletin* (die voor 85% voor rekening komen van de Vereniging NJCM en voor 15% door de Stichting NJCM-Boekerij worden gedragen) zijn in lijn met de trend van de laatste jaren.

Bij de post 'overige kosten' moet onder meer worden gedacht aan de kosten voor de uitgave in het kader van de tweejaarlijkse Thoolen NJCM-Scriptieprijs en de kosten verbonden aan het BMO (buitenland). De post 'salarissen' zijn exclusief de kosten die worden doorbelast aan het PILP.

J A A R R E K E N I N G 2017

van de

S T I C H T I N G N J C M - B O E K E R I J

Balans per 31 december 2017

	31 december 2017	31 december 2016
	€	€
Vlottende activa		
Vorraden		
Boeken en andere uitgaven	P.M.	P.M.
Vorderingen en overlopende activa		
Depot Post.NL-derden	600	600
Rekening-courant Vereniging	23.727	14.186
Te vorderen Btw	-	602
Debiteuren	2.430	-
Overige vorderingen	-	239
	<u>26.757</u>	<u>15.627</u>
Liquide middelen		
Betaalrekening	12.628	7.802
Spaarrekening	-	5.000
Fonds stichting Pro	2.066	2.121
	<u>14.694</u>	<u>14.923</u>
Som der vlottende activa	<u>41.451</u>	<u>30.550</u>
Kortlopende schulden		
Crediteuren	4.077	2.249
Te betalen vanuit "Pro" (VN Martelingenfonds)	1.091	1.091
Te betalen Btw	1.592	-
Transitoria	10.620	-
Uitkomst activa min kortlopende schulden	<u>24.071</u>	<u>27.210</u>
Eigen vermogen		
Continuïteitsreserve	27.210	28.183
Resultaat dit jaar	-3.139	-973
	<u>24.071</u>	<u>27.210</u>

Staat van baten en lasten over 2017

	2017	2016
	€	€
Baten		
Abonnementen	8.472	9.528
Donaties	40	-
Losse verkopen NTM/NJCM-B	19	19
Verzamelbanden	165	182
Verkoop overige publicaties	186	204
Opbrengsten Stichting Pro	232	1.000
Diversen	669	1.506
Som der baten	9.783	12.439
Lasten		
Drukkosten NTM	23.856	23.266
Onkosten redactie	1.140	1.140
Bijdrage drukkosten door Vereniging NJCM (85%)	-21.247	-20.745
Bijdrage salariskosten aan Vereniging NJCM (10%)	7.981	7.804
Secretariaat (kantoorkosten)	170	367
Administratiekosten	950	1.540
Rentelasten	72	40
Som der lasten	12.922	13.412
Resultaat	<u>-3.139</u>	<u>-973</u>

Toelichting op de balans en staat van baten en lasten

1. Algemeen

De Stichting NJCM-Boekerij heeft ten doel het in samenwerking met de rechtspersoonlijkheid bezittende Vereniging Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (de “Vereniging NJCM”) uitgeven van publicaties, zowel van wetenschappelijke als van voorlichtende aard, op het terrein van de mensenrechten, mede ter verwezenlijking van de in artikel 3 der statuten van voormelde vereniging omschreven doelstelling.

Artikel 3 van de statuten van de Vereniging NJCM luidt: de doelstellingen van het Comité zijn het ontwikkelen, versterken en beschermen van de fundamentele rechten en vrijheden van de mens op nationaal en internationaal niveau en in het bijzonder, onverminderd genoemde doelstellingen, het bevorderen en handhaven van de volgende beginselen:

- de verplichting van de overheid de fundamentele rechten en vrijheden te erkennen en in haar handelen en nalaten te eerbiedigen;
- de mogelijkheid van beroep op de fundamentele rechten en vrijheden door particulieren;
- de onafhankelijkheid van de leden van de magistratuur en de advocatuur in hun beroepsuitoefening;
- het recht van een ieder op een eerlijk proces.

2. Toelichting op de balans

Grondslagen van waardering en bepaling van het resultaat

De activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij in de toelichting anders vermeld. Baten en lasten worden opgenomen voor de aan het boekjaar toe te rekenen bedragen, tenzij in de toelichting anders vermeld.

Voorraden

De voorraden (*Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten/NJCM-Bulletin* en andere publicaties) zijn niet gewaardeerd in de balans. De gerelateerde kosten zijn steeds in het boekjaar van uitgave als last verantwoord.

Rekening-courant met Vereniging NJCM

Het verschil bij de 'Vorderingen en overlopende activa' tussen de jaren 2016 en 2017 is het gevolg van het feit dat er geen tijdige aflossing heeft plaatsgevonden op de rekening-courant tussen de twee rechtspersonen.

Liquide middelen

De liquide middelen bedragen € 14.694 (2016: € 14.923). De middelen die niet ter vrije beschikking van de Stichting staan komen voort uit betalingen door de Stichting Pro (zie hierna onder 3), die worden ontvangen op een inzake-rekening van de Vereniging NJCM die alle ontvangsten voor de helft aan de Stichting NJCM-Boekerij en de helft aan het VN-Fonds voor slachtoffers van marteling te Geneve overmaakt (dit op basis van een aan de auteurs van het NTM gedane toezegging).

Kortlopende schulden

De post ‘Transitoria’ heeft betrekking op gelden die de Stichting NJCM-Boekerij op verzoek van het PILP (zie voorwoord) heeft ontvangen van participanten aan een rechtszaak (WIV-zaak) en – zonder verdere inhouding - zal doorbetalen aan de externe advocaten die zijn aangesteld voor die zaak. Deze gang van zaken zal in het vervolg anders geadmistreerd worden (buiten de Stichting NJCM-Boekerij) en zou volgens onze externe administrateur geen gevolgen hebben voor het resultaat van de Stichting NJCM-Boekerij.

Continuïteitsreserve (eigen vermogen)

De vermogenspositie van de Stichting NJCM-Boekerij stond de laatste jaren onder druk. In de voorafgaande jaren was de tendens dat structureel op het vermogen werd ingeteerd en dat wordt in 2017 doorgezet. In 2010 zijn de volgende maatregelen met een meer structureel karakter getroffen en deze hebben nu effect:

- inkomsten verbonden aan het overnemen van artikelen uit het NTM (afkomstig van Stichting Pro) komen niet meer voor 100% ten goede aan het VN-Fonds voor slachtoffers van foltering te Genève, maar voor 50%, zodat de andere 50% kan worden gebruikt voor de exploitatie van de Stichting NJCM-Boekerij;
- voor de verzending van het NTM is een goedkoper posttarief gekozen (verzending binnen 72 i.p.v. 48 uur na aanbieding);
- de bijdrage van de Vereniging NJCM in de drukkosten van het NTM is in overleg vastgesteld op 85%; en
- de Stichting NJCM-Boekerij betaalt 10% van de salariskosten van de Vereniging NJCM.

In 2010 leek een stijgende lijn ingezet te zijn. Na lichte verliesjaren in 2013 en 2014 is 2015 met een positief resultaat afgesloten. Dat kwam hoofdzakelijk door eenmalige baten, zoals belastingteruggave en een bijdrage van Stichting PRO, en door teruglopende drukkosten door het terugbrengen van het aantal nummers van het NTM. Het resultaat over 2016 was weer licht negatief en dat is in 2017 doorgezet. Het verlies komt ten laste van de continuïteitsreserve.

Deze reserve ligt lager dan hetgeen door de Vereniging van Fondsenwervende Instellingen (VFI) als maximaal verantwoord wordt geacht, namelijk dat de continuïteitsreserve niet hoger mag zijn dan maximaal 1,5 maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie (zie de toelichting op de continuïteitsreserve van de Vereniging NJCM).

	2017	2016
	€	€
Balans 1 januari	27.210	28.183
Bij: toevoeging batig saldo boekjaar		
Af: negatief saldo	-3.139	-973
Saldo continuïteitsreserve 1 januari volgend jaar	<u>24.071</u>	<u>27.210</u>

3. Toelichting op de staat van baten en lasten

Abonnementen

Het bedrag € 8.472 (2016: € 9.528) betreft de in dit boekjaar ontvangen inkomsten uit abonnementen van het *Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten/NJCM-Bulletin*. De Stichting NJCM-Boekerij heeft per eind 2017: 142 (2016: 154) abonnees. Abonnees zijn veelal rechtspersonen die geen lid zijn van de Vereniging NJCM. Leden van de Vereniging NJCM krijgen het tijdschrift als onderdeel van het lidmaatschap.

NTM

In het boekjaar 2017 (jaargang 42) zijn 4 nummers van het NTM verschenen met in totaal 588 pagina's (2016: 557, 2015: 558 en 2014: 853). Het NTM heeft een oplage van 1.450 exemplaren.

Bijdrage Vereniging aan de drukkosten

De Vereniging NJCM heeft in het boekjaar 2017 € 21.247 (2016: € 20.745) aan de Stichting NJCM-Boekerij betaald als bijdrage in de kosten van het drukken en verspreiden van het NTM. Deze bijdrage is bepaald conform de tussen de Vereniging NJCM en de Stichting NJCM-Boekerij bestaande afspraken: 85% van de totaal gemaakte drukkosten in de Stichting NJCM-Boekerij. Aangezien de Stichting Btw-plichtig is dient van dit bedrag Btw te worden afgetrokken

(6 procent; dit verklaart het verschil van deze corresponderende posten in de jaarverslagen van de twee rechtspersonen).

Opbrengsten Stichting Pro

Stichting Pro (Publicatie- en Reproductierechten Organisatie) is de auteursrechtenorganisatie voor uitgevers.

Stichting Pro (PRO) incasseert en verdeelt een aantal auteursrechtelijke vergoedingen:

Readergelden

PRO voert een centrale administratie van overnames uit auteursrechtelijk beschermde werken in onderwijspublicaties, zoals readers. Onderwijsinstellingen betalen voor deze overnames een vergoeding aan PRO. PRO verdeelt deze readergelden onder de uitgevers.

Leenrechtvergoedingen

Openbare bibliotheken betalen voor het uitlenen van werken een vergoeding aan Stichting Leenrecht. PRO verdeelt het uitgeversaandeel van deze vergoedingen.

LiteROM-vergoedingen

De LiteROM is een cd-rom met recensies van boeken. PRO verdeelt het uitgeversaandeel van de vergoedingen die voor dit gebruik zijn betaald.

Vergoedingen voor Knipselkranten: CLIP

Het Nederlands Uitgeversverbond heeft in 2003 een contract gesloten met knipseldiensten. CLIP, onderdeel van Stichting PRO, verdeelt de vergoedingen onder de betrokken uitgevers.

Vergoedingen van Stichting Pro in verband met het overnemen van artikelen uit het NTM worden op een separate rekening ontvangen door de Vereniging NJCM en komen voor 50% ten goede aan de Stichting NJCM-Boekerij (zie boven toelichting op de liquide middelen).

Onkosten redactie

Deze post betreft de vergoeding voor de redactiesecretaris en de boekenbonnen van de redactie assistent.

4. Bestuur

Het bestuur bestond in het boekjaar uit de volgende personen: mr. dr. M.K.(Mielle) Bulterman (voorzitter), mr. G.J.M. (Trudy) Veerman (secretaris), mr. H.J.E. (Herman) Veerbeek (penningmeester)

Begroting en realisatie 2017, begroting 2018 en begroting 2019

	2017	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
	€	€	€	€
Baten				
Abonnementen	8.472	9.500	8.500	8.500
Losse verkoop NTM/NJCM	19	-	-	-
Verzamelbanden	165	200	200	200
Verkoop overige publicaties	186	200	200	200
Bijdrage Vereniging	21.247	20.000	21.000	21.000
Opbrengst Stichting Pro	232	1.000	1.000	1.000
Bijzondere baten/diversen	709	1.000	1.000	1.000
Totaal	31.030	31.900	31.900	31.900
Lasten				
Drukkosten NTM	23.856	23.000	24.000	24.000
Onkosten redactie	1.140	-	1.000	1.000
Bijdrage salariskosten	7.981	8.000	8.000	8.000
Administratiekosten	950	1.600	1.000	1.000
Kantoorkosten	170	500	500	500
Uitgaven inzake scriptieprijs	-	-	2.000	-
Overige kosten	72	100	100	100
Totaal	34.169	33.200	36.600	34.600
Saldo baten minus lasten	<u>-3.139</u>	<u>-1.300</u>	<u>-4.700</u>	<u>-2.700</u>

Toelichting op de begroting

1. Algemeen

Het lijkt er op dat het bestuur van de Stichting NJCM-Boekerij opnieuw moet nadenken of de genomen maatregelen om de financiële positie van de Stichting NJCM-Boekerij structureel te verbeteren volstaan. Verwezen wordt naar het voorwoord. De financiële basis is zwak te noemen en het blijft de vraag of de gekozen aanpak van de samenwerking met de Vereniging NJCM op langere termijn volstaat.

2. Baten

Aan de batenkant van de begroting is de donatie van de Stichting Vrienden van het NJCM sinds 2010 geschrapt in verband met de statutaire beperkingen van de Stichting Vrienden van het NJCM, die enkel doneren aan de Vereniging NJCM toestaan. De abonnementsprijs is de laatste jaren niet verhoogd en het bestuur hoopt dit ook de komende jaren niet te hoeven doen, gezien de statutaire doelstelling van de Stichting NJCM-Boekerij. Het aantal abonnementen zal waarschijnlijk verder dalen. De inkomsten in verband met het overnemen van artikelen uit het NTM (Stichting Pro) is voor komende jaren laag gesteld, omdat dit een onzekere inkomstenbron is waarop het bestuur geen invloed kan uitoefenen. Er is voor wat betreft de baten nog geen rekening gehouden met een eventuele gewijzigde afspraak tussen de Stichting NJCM-Boekerij en de Vereniging NJCM over de bijdrage aan de drukkosten of over de wijziging van de bijdrage die de Stichting NJCM-Boekerij aan de Vereniging NJCM betaalt voor salaris.

3. Lasten

De gerealiseerde drukkosten in de jaren 2016 en 2017 vormen de basis voor de begroting van de komende jaren.

INHOUDELIJK
JAARVERSLAG 2017

van het

NJCM

NJCM

JAARVERSLAG (CONCEPT) 2017

Inhoudsopgave

1. Inleiding – beleid 2017
2. International Commission of Jurists
3. Activiteiten
 - Brieven, commentaren e.d.*
 - Schaduwrapportages*
 - Seminars*
 - Andere activiteiten*
 - Website en sociale media*
4. Samenwerking met derden
 - Breed Mensenrechten Overleg*
 - Breed Mensenrechten Overleg Nederland*
 - Platform Mensenrechteneducatie*
 - Schaduwrapportages*
 - Civil Liberties Union for Europe (Liberties)*
 - Sustainalytics*
 - Commissie Meijers*
5. NJCM
 - 5.1 Organisatie NJCM
 - 5.2 Public Interest Litigation Project (PILP)
 - 5.3 Pro Bono Connect
6. Stichting NJCM-Boekerij
7. Stichting Vrienden NJCM
8. Verslagen werkgroepen

1 Inleiding – beleid 2017

In 2017 heeft het NJCM zich onverminderd ingezet voor de bescherming en bevordering van mensenrechten in Nederland. De grote thema's betroffen dit jaar de politieke en juridische ontwikkelingen omtrent de vluchtelingenproblematiek; het snijvlak van terrorismebestrijding en mensenrechten; de druk die deze en andere ontwikkelingen blijven uitoefenen op de democratische rechtsstaat; mensenrechteneducatie; diversiteit en anti-discriminatie.

De lobby op deze en andere thema's werd in het kader van de Nederlandse *Universal Periodic Review* en in samenwerking met Kompas en Rutgers namens alle ondertekenaars van de gezamenlijke NGO-rapportage voortgezet in Genève. Met de aanbevelingen van de VN-Mensenrechtenraad gaat de pleitbezorging op eigen bodem weer verder. In paragraaf 4 wordt hier meer over verteld. Over de werkzaamheden van de acht thematische werkgroepen van het NJCM is meer te lezen in de overzichten van de verschillende activiteiten onder paragraaf 3 en per afzonderlijke werkgroep in paragraaf 6.

Op het gebied van ledenwerving is het hele jaar voortgebouwd op de professionele campagne van januari 2017 om de zichtbaarheid van de vereniging te vergroten en nieuwe leden te werven. Deze inzet heeft geleid tot 187 nieuwe leden in 2017. Op 1 januari 2018 stond de teller van het totaal aantal leden van de Vereniging op 1.104. Waar in de professionele campagne de nadruk lag op korte video's van verschillende leden, klommen we voor het vervolg weer vertrouwd in de pen. Dit resulteerde in interviews van een aantal actieve leden om aan het publiek de diversiteit onder de leden te laten zien en actuele dossiers voor het voetlicht te brengen. Zij vertellen waarom zij ooit lid werden van het NJCM, welke mensenrechtelijke vraagstukken hen wakker houden en hoe zij hier met het NJCM voor (of juist tegen) opkomen.

In het verlengde van de *launch* van de nieuwe website in 2016, ging in oktober 2017 een lang gekoesterde wens van de Vereniging en de redactie in vervulling: de digitale toegankelijkheid tot het *Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten* (NTM) voor alle leden van het NJCM. De digitale stukken vanaf 2001 waren reeds beschikbaar via de Navigator van Wolters Kluwer, maar niet alle leden van het NJCM hebben toegang tot de Navigator. Een belangrijke stap dus in dit digitale tijdperk om leden te behouden en nieuwe leden aan te trekken. Bovendien zal deze ontsluiting van het NTM naar verwachting leiden tot een toename in de verwijzingen naar NTM-stukken in onder meer de academische literatuur, beleids- en wetgevingsstukken.

In 2017 werd bovendien de tussenbalans opgemaakt na anderhalf jaar Pro Bono Connect (PBC) en werd een externe consultant aangesteld om te onderzoeken hoe het NJCM verder zou moeten gaan met het Public Interest Litigation Project (PILP) na het einde van de pilot in mei 2019. Daarover meer in paragraaf 5.

2 International Commission of Jurists

Het NJCM is sinds 1976 een 'nationale sectie' van de International Commission of Jurists (ICJ) in Genève. Voor haar beleid en strategie is het NJCM niet afhankelijk van de 'moederorganisatie'. Wel is er samenwerking op Europese en internationaalrechtelijke thema's.

In 2017 ondersteunde ICJ Genève het NJCM door statements voor te dragen tijdens een bijeenkomst in het kader van het Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR) op 29 mei en het 'mensenrechtenexamen' van Nederland (*Universal Periodic Review*) voor de VN-Mensenrechtenraad in september. Soms verzoekt het

NJCM de ICJ om namens haar te spreken uit financiële redenen, aangezien deze bijeenkomsten plaatsvinden in het Zwitserse Genève waar de ICJ is gehuisvest. Soms betreft het bijeenkomsten waarvoor de ICJ spreekrecht heeft (ECOSOC-accreditatie) en het NJCM niet. In beide gevallen is het NJCM de ICJ zeer erkentelijk voor de samenwerking. Onder leiding van de ICJ is in 2017 bovendien een gezamenlijke subsidieaanvraag ingediend voor een Europees project gericht op mensenrechtenconforme implementatie van de EU-richtlijn inzake terrorismebestrijding (EU 2017/541).

3 Activiteiten

Brieven, commentaren e.d.

In 2017 schreef het NJCM twaalf eigen en zeven gezamenlijke brieven/commentaren:

- Brief aan de Minister van Veiligheid en Justitie inzake interlandelijke adoptie (15 januari)
- Brief aan de vaste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken van de Eerste Kamer inzake het gedeeltelijk verbod gezichtsbedekkende kleding (16 januari)
- Commentaar aan de Tweede Kamer op het voorstel van wet inzake wijziging Wet op de inlichtingen en veiligheidsdiensten (Wiv/‘sleepwet’, 8 februari)
- Brief aan de vaste Kamercommissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, input voor het Verzamel-AO over Burgerschap, Seksuele Vorming en Dyslexie, samen met Platform Mensenrechteneducatie (16 februari)
- *Position paper* voor de hoorzitting/ rondetafelgesprek van de vaste Kamercommissie voor OCW over de curriculumherziening in het primair en voortgezet onderwijs t.a.v. burgerschap, inclusief mensen- en kinderrechteneducatie, samen met Platform Mensenrechteneducatie (11 april)
- Stemadvies aan Tweede Kamerleden over wetsvoorstel wijziging artikel 13 Grondwet, bescherming communicatiegrondrechten (18 april)
- Commentaar aan de vaste Kamercommissie voor Veiligheid en Justitie van de Eerste Kamer op het wetsvoorstel Computercriminaliteit III (16 mei)
- *Position paper* t.a.v. de vaste Kamercommissie voor Veiligheid en Justitie van de Tweede Kamer over interlandelijke adoptie (18 mei)
- Brief aan de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport t.b.v. de internetconsultatie over het conceptwetsvoorstel Wet zeggenschap lichaamsmateriaal (22 juni)
- Brief aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken, input voor het mensenrechtenbeleid van het nieuw kabinet, samen met het Breed Mensenrechten Overleg (10 oktober)
- Brief aan de Minister van Infrastructuur en Milieu voor de internetconsultatie over de Regeling afsluitbeleid voor kleinverbruikers van drinkwater (25 juni)
- Persbericht: ‘Alleen de Eerste Kamer kan de privacy nog redden’ (briefgeheim, 26 juni)
- Open brief aan EU-beleidsmakers om artikel 13 uit de ontwerp-Richtlijn over auteursrecht te schrappen, samen met Liberties en European Digital Rights (EDRi, 16 oktober)
- Welkomstbrief aan de nieuwe Minister van Buitenlandse Zaken, samen met het BMO (2 november)
- Brief aan de Minister President en vicepremiers met reactie op het regeerakkoord (10 november)
- Brief aan de Minister van Justitie en Veiligheid over de levenslange gevangenisstraf (21 november)

- Welkomstbrief aan de nieuwe Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, samen met het BMO (21 november)
- Brief aan de Gemeente en GGD Rotterdam over het project anticonceptie voor kwetsbare ouders, samen met Clara Wichmann Proefprocessenfonds (6 december)
- Commentaar op migratie in het regeerakkoord van het kabinet-Rutte III (13 december)

Schaduwrapportages

In 2017 is er een aanvulling (addendum) geschreven bij de rapportage over de naleving en implementatie van het Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten. Het Addendum kwam tot stand naar aanleiding van de pre-sessie met het IVESCR-Comité in oktober 2016 en de *List of Issues* dat het comité samenstelde op basis van die sessie.

Voor het jaar 2018 staan vervolgrapportages voor het Internationale Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (IVBPR) en het Anti-Folterverdrag (CAT) op de planning.

Seminars

In 2017 organiseerde het NJCM drie seminars:

- ‘Minder Europa = minder mensenrechten?’ (ALV-seminar, 13 april)
- ‘Demonstreren: recht of gunst?’ (29 september)
- ‘De terroristenafdeling: tijd voor verandering?’ (met Amnesty International Nederland, 16 november)

Het uitgangspunt bij seminars is dat de toegang gratis is opdat iedereen kan deelnemen. Sprekers dragen traditiegetrouw en tot grote waardering van het bestuur en de werkgroepen gratis bij aan de seminars. Advocaten kunnen voor hun deelname aan de seminars opleidingspunten behalen voor hun permanente opleiding (PO-punten). Zij bepalen naar eigen inzicht of de inhoud hun vakbekwaamheid ten goede komt. De opbrengst van de PO-punten wordt gebruikt om de seminars zo budgetneutraal mogelijk te organiseren.

Andere activiteiten

- Door het hele jaar heen: Nederlandse samenvattingen schrijven van voor de Nederlandse rechtsorde relevante uitspraken van het EHRM voor HUDOC
- Door het hele jaar heen: bijdragen schrijven over mensenrechten in Nederland voor de Nieuwsrubriek van de NJCM-website en voor Liberties.eu
- Voorbereidingen Know Your Rights-project met Pro Bono Connect, New Dutch Connections, Leiden Law Clinic en DLA Piper (door het jaar heen)
- Reguliere vergadering van het Breed Mensenrechten Overleg (12 januari)
- Ambtelijk overleg tussen afdeling DMM van Buitenlandse Zaken en het BMO (19 januari, 17 februari en 11 juli)
- Oproep aan de Minister van Buitenlandse Zaken om te pleiten voor onmiddellijke vrijlating van mensenrechtenverdediger en journalist Askarov, samen met het Nederlands Helsinki Comité (25 januari)
- Bijeenkomst Buitenlandse Zaken ter voorbereiding van de Nederlandse zetel in de VN- Veiligheidsraad in 2018 (16 februari)
- Voorbereiding van de gezamenlijke lobby m.b.t. de Nederlandse Universal Periodic Review, met Kompas, Stichting LOS, Rutgers, Unicef en VAJN (3 maart)
- Onderzoek gepubliceerd over ‘Mensenrechten en verkiezingen 2017’ (13 maart)
- *Special event* voor ambassades over de Nederlandse Universal Periodic Review, samen met Kompas en Rutgers (16 maart)

- Pre-sessie van de Nederlandse Universal Periodic Review in Genève (6 april)
- *Parallel event* over de Nederlandse UPR door het College voor de Rechten van de Mens, deelname aan thema over mensenrechteneducatie (6 april)
- Bijeenkomst van Sociale Zaken over de Nederlandse IVESCR-sessie bij de VN (20 april)
- Bezoek NJCM-delegatie aan nieuwe Nederlandse EHRM-rechter Jolien Schukking e.a. Nederlandse vertegenwoordigers bij de instellingen van de Raad van Europa in Straatsburg (31 mei-3 juni)
- College over *UN Charter-based mechanisms* voor de *SIM summer school* (10 juni)
- Reguliere vergaderingen van het BMO (29 augustus, 7 november)
- Presentatie van OVSE-rapport over Nederlandse verkiezingen 2017 (6 oktober)
- Regulier overleg Platform Mensenrechteneducatie (17 oktober)
- Deskundigenbijeenkomst ‘Vluchtelingenbeleid en Rutte III: bijeenkomst na regeerakkoord’, door Vluchtelingewerk (25 oktober)
- Werkbezoek van mensenrechtenverdedigers uit Turkije, Maleisië en Vietnam in het kader van het *Dutch Visitors Program* van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (31 oktober)
- UPR-follow up bijeenkomst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (6 november)
- Algemene Ledenvergadering van Liberties in Berlijn (7 november)
- Jaarlijkse bijeenkomst tussen NJCM’s bestuur en voorzitters van de werkgroepen (27 november)
- Follow up-bijeenkomst van de VNVR consultatie, door de Task Force VN-Veiligheidsraad van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (30 november)
- Expertmeeting ‘Preventieve Terrorismebestrijding: Veiligheid, verzorging en mensenrechten’, door het College voor de Rechten van de Mens, Amnesty International Nederland en Universiteit Leiden (30 november)
- Interview met Sarah Izat n.a.v. klacht bij College voor de Rechten van de Mens over hoofddoek dragen als politieagente (20 december)
- De zevende editie van de Thoolen NJCM-Scriptieprijs (deadline 1 november)

Website en sociale media

Het aantal volgers van het NJCM op twitter is opnieuw toegenomen: op 31 december 2017 waren er 4.772 volgers op Twitter-account ‘@NJCM_nl’ (sinds 2011). Het jaar daarvoor waren dat er 4.160.

Het Facebook-account, dat in juni 2012 is geactiveerd, heeft ook meer ‘likers’ en ‘volgers’ dan vorig jaar. Op 31 december 2.730 (31/12/16: 1.160). De LinkedIn-groep heeft 522 leden (31/12/16: 500). Het LinkedIn-‘bedrijfsprofiel’ dat in februari 2014 in gebruik is genomen, wordt inmiddels door 722 personen gevolgd (31/12/16: 525 personen). Het persoonlijke LinkedIn-account, dat in diezelfde maand was aangemaakt, om berichten te plaatsen in de groep en op het bedrijfsprofiel heeft inmiddels 1.309 connecties (31/12/16: 770 connecties).

Op de accounts van het NJCM worden ontwikkelingen en aandachtspunten in en rondom mensenrechten gemonitord, gesignaleerd en gecommuniceerd. Dagelijks worden nieuws en relevante ontwikkelingen onder de aandacht gebracht. Daarnaast worden leden, volgers en andere geïnteresseerden op de hoogte gehouden over het werk en de inspanningen van het NJCM. Ook wordt geregeld aandacht besteed aan het werk van partners.

De social media accounts van het NJCM worden bovendien gebruikt om kennis, kunde en krachten bijeen te brengen teneinde een betere interpretatie, toepassing en ontwikkeling van mensenrechten te bewerkstelligen. De accounts worden actief gevolgd en gelezen door onder anderen advocaten, rechters, burgers, overheidsjuristen, bedrijfsjuristen, rechtenstudenten, wetenschappers, wetgevingsjuristen, beleidsmakers, ministeries, overheidsorganen, vak- en belangenorganisaties, politieke partijen, politici, journalisten, media, vakbladen, en samenwerkende (inter)nationale mensenrechtenorganisaties.

Elfahmi el Bouazati (jurist en communicatiedeskundige) beheert en managet de social media accounts van het NJCM sinds 2015.

4 Samenwerking met derden

Breed Mensenrechten Overleg

Het BMO kwam in 2017 achtmaal bijeen in een reguliere vergadering en driemaal was er ambtelijk overleg met de Directie Multilaterale Instellingen en Mensenrechten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Het jaarlijkse gesprek met de Minister kwam te vervallen door de lange formatie na de Tweede Kamerverkiezingen in maart. Op 3 oktober was een heimiddag georganiseerd om na te denken over de rol van het BMO met betrekking tot het nieuwe kabinet.

Na de zomer heeft het BMO nadrukkelijk ingezet op het nieuw te formeren kabinet: er is een brief gestuurd met input voor de mensenrechtenstrategie voor kabinet-Rutte III. Daarnaast zijn de nieuwe bewindslieden op het Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking gefeliciteerd met hun benoeming, waarbij een aantal prangende vraagstukken onder hun aandacht is gebracht. Een van die vraagstukken betreft de steeds kleiner wordende ruimte voor het maatschappelijk middenveld, de zogenaamde ‘shrinking civic space’. Verschillende BMO-leden leverden input voor een strategische visie die gezamenlijk wordt uitgedragen. Dit is bedoeld ter ondersteuning van ambtenaren, waaronder diplomaten, bij het bespreken van de ‘shrinking civic space’ met andere overheden en om maatschappelijke organisaties en mensenrechtenverdedigers te helpen de dialoog hierover met hun regeringen en het bredere publiek te voeren.

In de herfst is het BMO bij elkaar gekomen om over de eigen toekomst te brainstormen: wat zijn de thema’s waar het BMO het over wil hebben met het nieuwe kabinet? Grote zorgen zijn er over de wereldwijde trend om het mensenrechtensysteem te ondermijnen: non-implementatie, het openlijk ter discussie stellen van de relevantie van mensenrechten en het ondernemen van actieve interventies die het systeem verzwakken. Tegengewicht bieden aan deze trend is de belangrijkste overkoepelende thema waar de leden van het BMO zich voor zullen blijven inzetten. Het BMO blijft in dit kader focussen op de krimpende ruimte van het maatschappelijk middenveld, lobbyen voor de implementatie van het mensenrechtenbeleid en voor de versterking van mensenrechtencapaciteit van de staf op het ministerie en in het postennetwerk. Ook het bevorderen van coherentie in het gehele Nederlands buitenlandbeleid – zoals handelsbeleid – blijft een hoofdthema van het BMO. De brieven die in dit kader in 2017 zijn uitgestuurd namens het BMO staan hierboven vermeld in paragraaf 3.

De nieuwe voorzitter van het BMO is Sander Laban van Hivos. Het contract van BMO-coördinator Berna Keskindemir is naar ieders tevredenheid verlengd. Het Nederlands Helsinki Comité (NHC) blijft het secretariaat huisvesten in 2017 en 2018, zij het op hun nieuwe Haagse locatie: Het Nutshuis. Het NHC beheert het budget van het BMO. Coördinator en secretariaat worden uit de lidmaatschappen van de partners betaald.

Het Breed Mensenrechten Overleg volgt sinds 1979 de mensenrechtenontwikkelingen in het Nederlands buitenlands beleid. In 2017 bestond het BMO uit de volgende organisaties: Amnesty International Nederland, Free Press Unlimited, COC Nederland, DCDD, Defence for Children, Cordaid, Hivos, Justice and Peace, Landelijke India Werkgroep, Lawyers for Lawyers, Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten, Nederlands Helsinki Comité, Oxfam-Novib, Pax , Peace Brigades International, YWCA, en RNW Media. Waarnemers zijn: de Commissie Mensenrechten van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken, het College voor de Rechten van de Mens, Human Rights Watch en het Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten. De aangesloten organisaties adviseren het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Tweede Kamer over mensenrechten in het buitenlands beleid. Zie voor meer informatie: www.bmoweb.nl.

Breed Mensenrechten Overleg Nederland

Het NJCM is sinds november 2013 voorzitter van het Breed Mensenrechten Overleg Nederland (BMO-NL). BMO-NL kwam in 2017 niet als zodanig bij elkaar door het ziek uitvallen van een van de coördinatoren en het zwangerschapsverlof van de andere coördinator. De deelnemende organisaties kwamen wel met een aantal andere in UPR-verband bij elkaar waardoor een deel toch nauw samenwerkte. Er werd bovendien met enkele partners overlegd over de manier waarop dit netwerk beter vorm kan worden gegeven. In 2018 wordt dit proces weer opgepakt.

Het BMO-NL (opgericht in 2009) is een samenwerkingsverband van mensenrechten NGO's die elkaar wederzijds informeren. Wanneer zij dat opportuun achten, trekken zij gezamenlijk op om het Nederlandse mensenrechtenbeleid te beïnvloeden. Het BMO-NL bestond in 2017 uit: Amnesty International Nederland, Art.1/ Radar, COC Nederland, Defence for Children – ECPAT Nederland, ieder(in), Justice and Peace, Kompas, Liga voor de rechten van de mens, Stichting LOS, Nederlands Helsinki Comité, NJCM, Privacy First en Vluchtelingenwerk Nederland. Het BMO en het College voor de Rechten van de Mens zijn aan het BMO-NL verbonden als waarnemers. Het voorzitterschap van het BMO-NL rouleert en het secretariaat wordt op vrijwillige basis gevoerd.

Platform Mensenrechteneducatie

In 2017 bleek de lobby van de afgelopen jaren zijn vruchten af te werpen: de wettelijke burgerschapsopdracht voor het funderend onderwijs wordt verduidelijkt en kinder- en mensenrechten krijgen daar hun plek in! Het nieuwe wetsvoorstel wordt in het voorjaar van 2018 verwacht. De leden van het Platform hebben een bijdrage geleverd in de derde consultatieronde voor professionals en bereiden zich voor op de openbare internetconsultatie, onder meer met een rechtsvergelijkend onderzoek door het NJCM.

Het Platform Mensenrechteneducatie streeft naar verankering van mensenrechten in het Nederlandse onderwijs. De leden wisselen inhoudelijke informatie uit over mensenrechteneducatie en stemmen hun activiteiten zoveel als mogelijk met elkaar af. Het Platform kwam in 2017 eenmaal bijeen in reguliere vergadering. Daarnaast is na de zomer aandacht besteedt aan de verschillende rollen die de leden en de partners van het Platform spelen en de bijdrage die zij leveren binnen en aan het Platform. Ook zijn de gezamenlijke uitgangspunten met betrekking tot mensenrechteneducatie geëvalueerd en op een rij gezet. In 2018 wordt dit document op de website van het platform openbaar gemaakt. Met een grote diversiteit aan organisaties is het belangrijke om dit met enige regelmaat te doen.

Het NJCM is binnen het Platform samen met een aantal andere leden en partnerorganisatie Kompas actief op het gebied van lobby. Zie voor de brieven die zijn uitgestuurd paragraaf 3.

Andere leden ontwikkelen lesmaterialen en geven mensenrechten-gastlessen op scholen. Zij droegen in 2017 met hun expertise bij aan de ontwikkeling van de Toolbox voor een schoolbrede aanpak van mensenrechteneducatie van het College voor de Rechten van de Mens. Hiertoe werden meerdere werkvergaderingen georganiseerd door het College. De *pilots* worden in 2018 uitgevoerd op verschillende scholen. Daarnaast mengde het Platform zich in het proces onder de titel ‘curriculum.nl’, dat met leerkrachten, docenten en andere experts in verschillende ontwikkelteams werkt aan de vraag wat leerlingen moeten kunnen en kennen in het primair en voortgezet onderwijs. De opbrengsten vormen 'bouwstenen' voor een vernieuwd curriculum voor het primair en het voortgezet onderwijs.

De volgende organisaties maakten in 2017 deel uit van het PMRE: Amnesty International Nederland (secretariaat), Anne Frank Stichting, Centrum voor Mondiaal Onderwijs (CMO), Defence for Children – ECPAT Nederland, HVO (Humanistisch Vormingsonderwijs), Movies that Matter en het NJCM. Kompas en het College voor de Rechten van de Mens zijn partners van het Platform.

Schaduwrapportages

In 2017 stonden geen nieuwe rapportages op de planning. In de aanloop naar de sessie over de naleving en implementatie van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR) op 1 en 2 juni werd een Addendum bij de schaduwrapportage geschreven. Twee vrijwilligers uit de werkgroep Internationale Bescherming Mensenrechten namen deel aan een bijeenkomst op 1 juni in Genève waarin zij een aantal punten onder de aandacht van het Comité brachten en hun vragen beantwoordden. Bij de opening van de sessie, op 29 mei, las de ICJ een statement voor namens het NJCM en de achttien organisaties die bijdroegen aan de gezamenlijke schaduwrapportage of deze medeondertekenden. Ook nam het NJCM deel aan een bijeenkomst van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over deze sessie.

Ook de Nederlandse *Universal Periodic Review* (‘het VN-mensenrechtenexamen’) stond in 2017 op het programma. De officiële sessie, waarbij de regering zich verantwoordt ten overstaan van de Mensenrechtenraad, vond plaats op 10 mei. Begin april konden NGO’s hun rapporten toelichten tijdens een informele sessie aan een zaal vol diplomaten, die hun vragen voor de officiële sessie aan het voorbereiden waren. De uitvoerend directeur van het NJCM reisde in april af naar Genève met collega’s van onder meer Kompas, Rutgers en COC. Naast de NGO-sessie bij de VN namen de Nederlandse NGO’s ook deel aan een *speed dating*-event van het College voor de Rechten van de Mens die op een steenworp afstand van de VN werd georganiseerd. De directeur van het NJCM zat aan de tafel over mensenrechteneducatie om de vragen die de diplomaten hadden over dit onderwerp te beantwoorden. Ook werden buitenlandse diplomaten in Den Haag geïnformeerd over mensenrechten in Nederland om kritische vragen te kunnen doorgeven aan hun Permanente Vertegenwoordiging in Genève. Met Kompas en Rutgers organiseerde het NJCM hiervoor een *special event* in Den Haag waar diplomaten en NGO’s elkaar ontmoetten over een informeel drankje. In november nam het NJCM deel aan de UPR follow-up bijeenkomst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. In 2018 staat de follow-up van de aanbevelingen uit de UPR hoog op de agenda van het BMO-NL.

Civil Liberties Union for Europe (Liberties)

Het NJCM is een van de *founding members* van het European Liberties Platform (ELP) dat in 2014 tot stand kwam. Het begon als een informeel platform van organisaties uit verschillende EU-lidstaten, die informatie uitwisselden over ontwikkelingen op het gebied van fundamentele rechten en vrijheden in hun land. Zij deden dit via de website liberties.eu waarop de stukken in alle talen van de deelnemende organisaties werden vertaald. Op sommige issues overlapt de

belangen van de organisaties en bleek samenwerking gewenst om EU-beleid en wetgeving te kunnen beïnvloeden. Zodoende werd in december 2016 door elf organisaties uit het platform, waaronder het NJCM, een vereniging opgetuigd die zich inzet voor de burgervrijheden van iedereen in de Europese Unie. De naam van de vereniging is *Civil Liberties Union for Europe*, ofwel Liberties, en de vereniging is gevestigd in Berlijn. NJCM-bestuurslid Nina Kesar is op de totstandkomingsvergadering in december 2016 gekozen als penningmeester van de nieuwe organisatie met een termijn van drie jaar. Liberties bestaat sinds november 2017 uit zestien lid-organisaties. De Civil Rights Defenders uit Zweden, Associazione Antigone uit Italië, Estonian Human Rights Center uit Estland, Society for Civil Rights uit Duitsland, en National Council for Civil Liberties uit het Verenigd Koninkrijk zijn in 2017 verwelkomd als lid. Het NJCM heeft ook in 2017 actief deelgenomen aan de algemene ledenvergadering en is toegetreden tot de denk tank met betrekking tot migratie.

In 2017 bereikte Liberties dat het Europees Parlement pleitte voor de terugtrekking van de Hongaarse NGO-wetgeving in een resolutie over Hongarije. Ook uitte Liberties middels expertbijeenkomsten en open brieven haar zorgen over de grondrechten in Hongarije na de pogingen van de Hongaarse regering om de Central European University te sluiten, de wet 'buitenlandse NGO's' door te voeren en de asielregels aan te scherpen. Niet alleen Hongarije, ook de stand van de rechtsstaat van Polen baarde Liberties grote zorgen waarop de organisatie en haar leden EU regeringen ervan overtuigden om dit onderwerp in de Raad van Ministers te bespreken. Ook initieerde Liberties een samenwerking tussen 57 mensenrechten- en digitale rechtenorganisaties om hun stem te laten horen tegen een censurerend gedeelte van de EU-auteursrechtlijn: de LIBE-commissie van het EP stemde tegen het voorstel dat het filteren van geüploade content verplicht zou maken.

Sustainalytics

Voor de tweejaarlijkse essaywedstrijd 'Schoemaker-Sustainalytics Student Competition Business & Human Right' was 2017 een tussenjaar. Daarin is contact gelegd met Sustainalytics om afspraken te maken over de derde editie. Dat leidde tot een kleine aanpassing in de naam van de competitie, die vanaf 2018 als volgt luidt: 'Schoemaker-Sustainalytics Business & Human Right Student Competition'. Vanuit het NJCM is de werkgroep DOEM verantwoordelijk voor het verloop van de selectieprocedure en een deel van de selectie.

De wedstrijd werd in 2013 ingesteld ter herinnering aan NJCM's vicevoorzitter Daan Schoemaker die in 2012 plotseling overleed. Het is een samenwerking tussen het NJCM en Sustainalytics, zijn laatste werkgever. Achterliggend idee is om studenten te enthousiasmeren voor verdieping in maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Commissie Meijers

Het NJCM is één van de oprichters van de Commissie Meijers. Prof. mr. Hemme Battjes is commissielid namens het NJCM. De Commissie Meijers is een onafhankelijke denktank van rechtswetenschappers op het gebied van Europees migratie- en strafrecht. De nadruk ligt op mensenrechten, non-discriminatie en centrale waarden van de rechtsstaat. De Commissie brengt, gevraagd en ongevraagd, commentaren en adviezen uit. Deze betreffen Europese voorstellen aan het Nederlandse parlement, het Europees Parlement, de nationale parlementen van andere lidstaten, de leden van de Nederlandse regering en aan beleidsmakers van de Europese instellingen.

5 NJCM

5.1 Organisatie NJCM

De organisatie van het NJCM bestaat sinds eind 2015 uit vijf onderdelen. Naast de Vereniging NJCM, die activiteiten ontplooit, zijn dat de Stichting NJCM-Boekery, die het *Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten* (NTM) en andere publicaties uitgeeft; de in 2016 met drie jaar verlengde *pilot* Public Interest Litigation Project (PILP), waarmee strategisch procederen in Nederland wordt verkend; en sinds 2015 de driejarige *pilot* Pro Bono Connect. Daarnaast is er de Stichting Vrienden van het NJCM, die tot doel heeft de vereniging NJCM financieel te ondersteunen. Het PILP en Pro Bono Connect worden beide onafhankelijk extern gefinancierd.

Het werk binnen de vereniging wordt vrijwel geheel gedaan door vrijwilligers die ondersteund worden door een professioneel secretariaat en een betaalde uitvoerend directeur (UD). Dit jaar is de functie van UD tijdelijk waargenomen vanwege een zwangerschapsverlof. Het PILP en Pro Bono Connect worden ieder geleid door een betaalde projectcoördinator. Beide hebben een part-time medewerker (Pro Bono Connect pas sinds half december) en worden ondersteund door vrijwilligers (dossierhouders) en stagiaires.

Vereniging NJCM

Het hoogste orgaan van het NJCM is de Algemene Ledenvergadering (ALV). Deze komt eenmaal per jaar bij elkaar en stelt het beleid van het NJCM vast. Het bestuur van het NJCM doet voorstellen voor beleid. Het College van Aanbeveling wordt jaarlijks uitgenodigd voor een kritische inhoudelijke brainstorm over mensenrechten in Nederland en de rol van het NJCM hierin.

De werkgroepen zijn de motor van de Vereniging. Zij volgen de ontwikkelingen in de mensenrechten op hun rechtsgebied, in het bijzonder in het nationaal en buitenlands beleid, waarop zij activiteiten initiëren. Om de wetenschappelijke en juridische kwaliteit van hun werk te blijven borgen, hebben de meeste werkgroepen in 2017 samengewerkt met prominente deskundigen op hun rechtsgebied. Deze zogenaamde ‘gecommitteerden’ attenderen de werkgroepen op nieuwe ontwikkelingen en vraagstukken en denken inhoudelijk mee. Het is aan de werkgroepen welke onderwerpen zij oppakken en op welke manier ze dat doen.

Algemene Ledenvergadering

Het NJCM had op 1 januari 2017: 1.007 leden en op 1 januari 2018: 1.104 leden. In 2017 zijn er 187 nieuwe leden bijgekomen en hebben 84 leden hun lidmaatschap opgezegd. Bij activiteiten die het NJCM organiseert worden actief leden geworven door de aanwezige bestuursleden en de organiserende werkgroepleden en via de projecten PILP en PBC. Voor dit doel is een nieuwe flyer ontworpen in 2017. Daarnaast worden vacatures voor actieve leden en wervende teksten verspreid via de website en *social media*.

De Algemene Ledenvergadering (ALV) vond plaats op 13 april 2017. De notulen van de ALV zijn na te lezen in *NTM/NJCM-Bull.* 2017, p. 254.

Bestuur

In de verslagperiode was het bestuur als volgt samengesteld:

- mr. dr. L.A. (Marloes) van Noorloos - voorzitter (t/m mei)
- mr. A.G.P. (Ton) van den Brandt - voorzitter (vanaf juni); vice-voorzitter t/m mei
- mr. M. (Monique) Oudenaarden-Steijns - vice-voorzitter (t/m december)
- mr. H.J.E. (Herman) Veerbeek - penningmeester
- mr. N. (Nina) Kesar - bestuurslid
- mr. L. (Lucille) van Wijnbergen † - bestuurslid (tot december)

In december overleed bestuurslid Lucille van Wijnbergen na bijna twee jaar ziek te zijn geweest. Lucille was sinds 2015 lid van het bestuur van het NJCM. Zij was ook actief lid van de werkgroep Vreemdelingenrecht waar zij van 2009 tot in 2014 voorzitter van was. Lucille had een groot hart voor de mensen om haar heen, in het bijzonder vluchtelingen, en voor de mensenrechten. Zij was de drijvende kracht achter een groot aantal van onze activiteiten en seminars. Het NJCM verliest in Lucille een vrolijke, energieke en zeer betrokken collega. Zij wordt zeer gemist.

Werkgroepen en gecommiteerden

Het NJCM heeft de volgende acht werkgroepen:

- Duurzaam Ondernemen En Mensenrechten
 - Jan Eijsbouts, bijzonder hoogleraar Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, Maastricht University
- Europees recht
 - (vanaf 2018) Rick Lawson, hoogleraar Europees recht, Universiteit Leiden
- Internationale Bescherming Mensenrechten
 - Kees Flinterman, emeritus hoogleraar rechten van de mens, Universiteit Utrecht en Maastricht University
- Internationaal Strafrecht
 - Marieke de Hoon, universitair docent Internationaal recht, Vrije Universiteit
- Strafrecht
 - Stijn Franken, advocaat en hoogleraar straf(proces)recht, Universiteit Utrecht
- Jeugdrecht en Gezondheidsrecht
 - Wilma Duijst, forensisch arts en Rechter-plaatsvervanger in Arnhem
- Staats- en bestuursrecht
 - vacature
- Vreemdelingenrecht
 - Ashley Terlouw, hoogleraar Rechtssociologie, Radboud Universiteit

Secretariaat

- mr. F. (Franka) Olujić - uitvoerend directeur
- mr. drs. J.H. (Jeannette) Kruseman - uitvoerend directeur a.i. (aug.-dec. 2017)
- C.M.H. (Toos) Verhaar - secretariaat medewerker

Comité van Aanbeveling

In de verslagperiode was het Comité van Aanbeveling als volgt samengesteld:

- mr. dr. Q.A.M. (Quirine) Eijkman
- mr. F. (Folkert) Jensma

Jolien Schukking is in april 2017 afgetreden toen zij werd benoemd als Nederlandse rechter bij het Europese Hof voor de Mensenrechten (EHRM) in Straatsburg. Zij was vanaf 2010 lid van het Comité van Aanbeveling van het NJCM. Het bestuur bedankt haar voor haar tijd, toegankelijkheid en inhoudelijke bijdragen aan de discussies. Dan is ook verschuldigd voor haar gastvrijheid en rondleiding tijdens het bezoek van drie NJCM-(bestuurs)leden aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Er is dit jaar gekeken naar een nieuwe vorm van samenwerken tussen het CvA en het bestuur. Deze zal zich in 2018 uitkristalliseren. Ook zal het College worden uitgebreid met nieuwe leden.

5.2 Public Interest Litigation Project (PILP)

Het Public Interest Litigation Project is een project van het NJCM dat belangengroepen, NGO's, activisten, wetenschappers en advocaten helpt met strategische procedures voor mensenrechten in Nederland. Het project bevindt zich tot mei 2019 in de pilot fase. Mede dankzij het PILP wordt strategisch procederen steeds bekender in Nederland. Ook in 2017 groeide het netwerk van het PILP, kwamen er weer meer verzoeken binnen voor juridische hulp, maar ook voor interviews, gastcolleges en andere events.

De belangrijkste procedure die het PILP voorbereidde in 2017, is de procedure tegen de Wet op de inlichtingen en veiligheidsdiensten (Wiv). Deze wet wordt ook wel de Sleepwet genoemd en is veel in het nieuws geweest. Meer dan 400.000 mensen tekenden een petitie om er een referendum over af te dwingen. Het PILP werd door een brede coalitie, waaronder de Nederlandse Vereniging van Journalisten, Bits of Freedom, Amnesty International Nederland, Greenpeace, de Nederlandse Vereniging van Strafrechtadvocaten, Privacy First en enkele bedrijven, gevraagd om de coördinatie in deze zaak op te pakken. Dat laat zien dat het PILP steeds meer een 'anchor organisation' aan het worden is ten aanzien van strategische procedures in Nederland. De procedure wordt na de invoering van de wet (gepland op 1 mei 2018) gestart onder leiding van de advocaten van Boekx.

Het PILP heeft verder grote stappen gezet in het dossier rond het uitsterfbeleid Woonwagenkampen. De procedures bij het gerechtshof en bij het College voor de Rechten van de Mens werden gewonnen. Daarnaast was er veel aandacht voor het dossier Staatloosheid, waarvan de cliënt werd gefotografeerd voor een tentoonstelling over staatloosheid in het Rijksmuseum. Helaas werd de *Wapenexport*-zaak bij het gerechtshof verloren. De uitspraak bood wel duidelijkheid over de ontvankelijkheid van NGO's. Ook in de *IF*-zaak bij de rechtbank kreeg het PILP niet gelijk van de rechter. In die zaak is hoger beroep ingediend. Daarnaast werden rond het recht op demonstratie procedures ondersteund en interventies gepleegd. Een onderwerp waarover NJCM's werkgroep Staats- en Bestuursrecht een goed bezocht seminar organiseerde in september.

Parallel aan het werk op de dossiers werd ook het eigen functioneren en de potentie van het project onderzocht in 2017. Het PILP-team bezocht in april verschillende organisaties die strategische procederen in de Verenigde Staten, waaronder de American Civil Liberties Union (ACLU) en het Center for Constitutional Rights (CCR). Op basis van de *lessons learned* van deze grootheden, paste het PILP bij thuiskomst hun Werkwijze en Selectiecriteria op bepaalde onderdelen aan. Bovendien werd een externe consultant aangetrokken om de governance structuur van het project te onderzoeken en een visie voor de toekomst van het PILP te bedenken. De consultant interviewde hiervoor vele betrokkenen en een aantal soortgelijke organisaties in het buitenland. Dit resulteerde in het advies om door te gaan met het PILP onder de vlag van het NJCM, de governance te versterken en het team te vergroten. Het rapport is besproken door het bestuur van het NJCM en de medewerkers. Op basis hiervan is een plan van aanpak geschreven voor de periode na de pilot, die eindigt in mei 2019. In 2018 worden de nodige fondsen aangesproken om het plan te kunnen realiseren.

Het PILP werkt inmiddels in bijna alle zaken met pro bono-advocaten (vaak in *co-counsel* met Jelle Klaas of andere mensenrechtenadvocaten) via Pro Bono Connect. Bij het PILP zijn bovendien een aantal vrijwilligers betrokken die als dossier-houders betrokken zijn. Zij maken het mogelijk om met een klein professioneel team toch veel zaken op te kunnen pakken. Het NJCM is ze hiervoor zeer erkentelijk. Ook veel actieve leden uit de werkgroepen van het NJCM dragen bij aan het project. Zij doen onderzoek naar mensenrechtelijke aspecten van (potentiële) zaken en schrijven bijvoorbeeld *amicus curiae*-brieven.

Vanuit het dagelijks bestuur van het NJCM is Herman Veerbeek verantwoordelijk voor het PILP.

Adviesraad:

- prof. mr. T. (Tom) Barkhuysen, Universiteit Leiden, advocaat bij Stibbe
- prof. dr. A.F.M. (Alex) Brenninkmeijer, Universiteit Utrecht
- dr. J.D. (Jeff) Handmaker, Institute of Social Studies, Erasmus Universiteit Rotterdam
- mr. N. (Nani) Jansen Reventlow, advocaat bij Doughty Street Chambers en directeur Digital Freedom Fund
- mr. F. (Folkert) Jensma, *NRC Handelsblad*
- mr. dr. E.R. (Eva) Rieter, Vaksectie Internationaal en Europees Recht, Radboud Universiteit Nijmegen

Projectcoördinator en advocaat is sinds het begin van het project mr. J. (Jelle) Klaas. Vanaf 1 januari 2018 is zijn titel Litigation Director van het NJCM en is hij in die hoedanigheid verantwoordelijk voor het PILP. Projectmedewerker is mr. M.B. (Merel) Hendrickx, LL.M. De twee medewerkers worden steeds bijgestaan door een stagiair die drie à vier maanden meedraait.

5.3 Pro Bono Connect

Pro Bono Connect koppelt maatschappelijke organisaties met een juridische vraag aan gerenommeerde advocatenkantoren voor gratis juridische bijstand. In zijn tweede levensjaar maakte het project grote stappen voorwaarts. Er kwamen substantieel meer verzoeken van NGO's binnen, die binnen de kantoren het vuur aanwakkerden om nog meer te willen doen. Dit jaar is dan ook voornamelijk veel tijd geïnvesteerd in het vergroten van de bekendheid onder NGO's over de mogelijkheden die Pro Bono Connect biedt. De projectcoördinator heeft tientallen NGO's bezocht en geïnformeerd. Tevens organiseerde Pro Bono Connect de eerste, zeer geslaagde, netwerkbijeenkomst voor migranten- en vluchtelingenorganisaties waarin werd gesproken over hoe gratis juridische bijstand het werk van deze organisaties kan versterken. Daarnaast is veel werk verricht om Pro Bono Connect verder te professionaliseren, bijvoorbeeld door het verbeteren van de website, het versturen van maandelijks nieuwsbrieven naar een steeds grotere groep lezers, verbeteren van de flyers, en verbetering van de infrastructuur. Ook was er dit jaar meer tijd en aandacht voor het ontwikkelen van activiteiten om de pro bono-cultuur binnen de kantoren verder te helpen ontwikkelen.

In 2017 werden 81 verzoeken van NGO's behandeld door Pro Bono Connect. Daarvan zijn er 76 voorgelegd aan de Founding Members, de kantoren die het project mede hebben opgericht. Eind 2017 maakte Pro Bono Connect bovendien de 100ste match sinds de start van het project. De verzoeken liepen uiteen van het opstellen van arbeidscontracten, adviseren bij de oprichting van stichtingen en het veranderen van een governance structuur tot het geven van procesadvies en (daadwerkelijke) bijstand in rechtszaken. In tien gevallen kon of wilde geen van de Founding Members het verzoek oppakken, bijvoorbeeld vanwege (potentiële) belangenverstremming. Deze verzoeken zijn vervolgens aan andere contacten uit het netwerk van Pro Bono Connect doorgezet. Zeven verzoeken zijn alsnog opgepakt door advocaten of kantoren uit het bredere netwerk. De verzoeken die door Pro Bono Connect niet zijn voorgelegd aan de Founding Members betroffen o.a. verzoeken van individuen en verzoeken die niet of onvoldoende het algemeen belang dienden. Deze verzoeken vallen buiten de reikwijdte van Pro Bono Connect.

Om de pro bono-cultuur bij advocatenkantoren verder te stimuleren zijn verschillende activiteiten ontplooid. De meest opvallende was het Know Your Rights-project. Dit project is opgezet met initiatiefnemer Bright Richards van New Dutch Connections. Pro Bono Connect haalde er versterking bij met DLA Piper, het NJCM en de Leiden Law Clinic. Samen werd een twaalf weken durend lesprogramma ontwikkeld met het doel jonge asielzoekers juridische kennis en praktische vaardigheden bij te brengen om hun positie binnen de samenleving te versterken. Verschillende onderwerpen kwamen aan bod, waaronder: immigratie, omgang met politie, rechtbanken, contracten en een eigen onderneming starten. Pro Bono Connect betrok de Founding Members erbij om advocaten in te zetten als docenten en coaches. Ook waren kantoren bereid gevonden om hun faciliteiten aan te bieden voor de lessen en vond de lancering van het project plaats bij NautaDutilh. Dit bracht pro bono werk dichterbij de advocaten en gaf het een gezicht, waardoor van beide kanten veel enthousiasme ontstond voor dit soort samenwerkingen.

In mei werd een rondetafelgesprek georganiseerd voor alle Founding Members, de adviesraad en de projectraad, waarin het verslag van het eerste anderhalf jaar werd gepresenteerd (het verslag is te vinden op www.probonoconnect.nl/bronnen). Hierbij werd een kritische blik geworpen op het functioneren van Pro Bono Connect tot dan toe, maar ook op de deelname van de advocatenkantoren. Er werden afspraken gemaakt om de samenwerking verder te verbeteren.

In 2017 hebben twee bijeenkomsten met de Adviesraad plaatsgevonden. Met de Adviesraadleden is onder andere gesproken over de doelstellingen van Pro Bono Connect, welke activiteiten wel en niet moeten worden ontplooid, strategieën voor het vergroten van de bekendheid met Pro Bono Connect en het vergroten van de pro bono-cultuur en de rol van de kantoren daarin. In 2017 heeft de focus voornamelijk gelegen op het vergroten van de bekendheid onder NGO's en daarmee op het vergroten van het aantal verzoeken. Pro bono-werk doen, zo werd geconcludeerd, is immers de beste manier om meer bekendheid met en enthousiasme voor dit werk te krijgen. Tevens is besloten de samenstelling en roulatie van de Adviesraad te wijzigen.

Ten slotte heeft de projectcoördinator, Lara Talsma, Pro Bono Connect vertegenwoordigd tijdens het PILnet Global Pro Bono Forum dat in oktober in Boedapest plaatsvond. Hier heeft zij verteld over initiatieven en ervaringen vanuit Pro Bono Connect, maar ook veel inspiratie opgedaan en nieuwe samenwerkingen gestart. Inmiddels behoort Pro Bono Connect bijvoorbeeld tot de European Pro Bono Alliance (www.europeanprobonoalliance.org).

Projectraad

- mr. dr. L.A. (Marloes) van Noorloos, voorzitter NJCM (tot mei)
- mr. A.G.P. (Ton) van den Brandt, (vice-)voorzitter NJCM (vanaf mei)
- mr. H.J.E. (Herman) Veerbeek, penningmeester en bestuurslid NJCM

Adviesraad

NGO-vertegenwoordigers:

- R.C.E. (Ruth) Kronenburg BBA, Free Press Unlimited
- mr. J. (Jasper) Teulings, Greenpeace International Nederland (vanaf 2018: mr. E.E. (Eef) Verkade)
- drs. A. (Anna) Timmerman, fini bono

Vertegenwoordigers van de kantoren:

- L. (Lamin) Brima Ray Khadar LLB, LLM, Pro Bono Associate Europe DLA Piper
- mr. drs. F.P. (Freeke) Heijne, Houthoff
- mr. E.C. (Lisa) van der Maden, Stibbe (vanaf einde 2017)
- mr. H.P. (Harald) Wiersema, NautaDutilh

Onafhankelijke leden:

- dr. B. (Brienne) McGonigle Leyh, Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM)
- mr. dr. M. (Munish) Ramlal, Haagse Beek organisatieadvies (vanaf juni)
- drs. T.J.M. (Dirk) Steen, Steen Consultancy

Advocatenkantoren:

AKD, Baker McKenzie, Clifford Chance, CMS Derks Star Busmann, De Brauw Blackstone Westbroek, DLA Piper, Houthoff, HVG Law, Linklaters, Loyens & Loeff, NautaDutilh, Simmons & Simmons en Stibbe.

Elsa van de Loo, als NJCM-lid verbonden aan de adviesraad, is er in 2017 uitgestapt, nadat zij haar werkzaamheden bij het College voor de Rechten van de Mens neerlegde om de advocatuur in te gaan. Pro Bono Connect dankt haar voor haar bijdrage aan de opbouw van het project.

Projectcoördinator:

- mr. L.C. (Lara) Talsma

Projectmedewerker:

- S.D. (Sarai) Mock (vanaf 11 december)

6 Stichting NJCM-Boekerij

De Stichting NJCM-Boekerij geeft het *Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten / NJCM-Bulletin* (NTM/NJCM-Bulletin) uit. Ook worden boeken op het gebied van de mensenrechten uitgegeven. NTM/NJCM-Bulletin jaargang 42 (2017) heeft een omvang van bijna 600 pagina's. Het tijdschrift wordt gezonden aan alle NJCM-leden en aan abonnees. Van de aan de Boekerij verschuldigde vergoedingen voor het overnemen van artikelen uit het NTM wordt door het NJCM de helft overgemaakt aan het VN-Fonds voor slachtoffers van foltering te Genève. Dit is ook in 2017 gebeurd (€ 286,-).

In 2017 verschenen geen andere publicaties bij de Boekerij dan het NTM/NJCM-Bulletin. De vindbaarheid van artikelen in het NTM/NJCM-Bulletin is in het najaar van 2017 eindelijk vergroot door het digitale toegankelijk te maken op de website van het NJCM. De digitale toegang is gratis voor leden van het NJCM. De artikelen waren al te vinden via de Navigator van Wolters Kluwer waartoe de meeste overheidsinstanties toegang hebben, net als veel advocatenkantoren. Sinds januari 2017 hebben ook universiteiten die minimaal één product van Wolters Kluwer afnemen gratis toegang tot de stukken via de Navigator. De digitale bestanden gaan terug tot en met jaargang 26 (2001).

Bestuursleden zijn: mr. M.K. (Mielle) Bulterman (voorzitter), mr. H.J.E. (Herman) Veerbeek (penningmeester) en mr. G.J.M (Trudy) Veerman (secretaris).

7 Stichting Vrienden NJCM

De Stichting Vrienden van het NJCM heeft het afgelopen jaar € 2.015,- van donateurs ontvangen (2016: € 2.255,-). Het aantal donateurs is gelijk gebleven aan 2016, dus ook in 2017: 28. Het bestuur van de Stichting Vrienden NJCM wil de donateurs heel hartelijk bedanken voor hun financiële bijdrage.

Het bestuur constateert dat er een groot aantal trouwe donateurs is die al vele jaren een financiële bijdrage aan de Stichting Vrienden NJCM levert. Het bestuur brengt in dit verband graag de fiscale mogelijkheid van een periodieke gift onder de aandacht. Deze periodieke gift loopt minimaal vijf jaar en is volledig, zonder drempel, aftrekbaar voor de inkomstenbelasting. Mochten er donateurs zijn die interesse hebben in een periodieke gift dan kunnen zij contact opnemen met het secretariaat van het NJCM of de penningmeester van de Stichting Vrienden NJCM.

Bestuursleden zijn: mr. O.P.G. (Otto) Vos (voorzitter), mr. Th.J. (Dick) Blommestijn RA (penningmeester), mr. drs. S. (Simon) Minks (bestuurslid) en dhr. D.Tj. (Douwe) Sikkema (secretaris).

8 Verslagen werkgroepen

Werkgroep Duurzaam Ondernemen En Mensenrechten (DOEM)

De werkgroep DOEM is gericht op maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo) door Nederlandse bedrijven en de naleving van de *UN Guiding Principles on Business & Human Rights*. Zo leverde de werkgroep een bijdrage aan een onderzoek van NJCM's Public Interest Litigation Project (PILP) toen KLM begin januari 2017 passagiers naar de Verenigde Staten weigerde op grond van het Amerikaanse reisverbod voor mensen uit overwegend islamitische landen. DOEM maakte een analyse van de relevante wet- en regelgeving en jurisprudentie om de mensenrechtelijke verantwoordelijkheid van KLM te toetsen in het kader van de *Guiding Principles* en de OESO Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen.

In 2016 had DOEM een bijdrage geleverd aan de schaduwrapportage aan het IVESCR-Comité over de schendingen bij de gaswinning in Groningen, alsook de luchtverontreiniging rondom de ISLA-raffinaderij op Curaçao. Nadat in oktober 2016 was gebleken dat het IVESCR-Comité deze onderwerpen had opgenomen in de *List of Issues*, heeft de werkgroep DOEM ook een bijdrage geleverd aan het Addendum van de NGO's met meer gedetailleerde informatie over deze kwesties. Tot grote vreugde van de werkgroep deed het IVESCR-Comité in haar *Concluding Observations* (juli 2017) aanbevelingen aan de Nederlandse overheid om maatregelen te nemen om onder andere de (mentale) gezondheid en veiligheid van de inwoners van het gaswinningsgebied, alsook die van de bewoners rondom de raffinaderij, te garanderen en erop toe te zien dat bedrijven overeenkomstig internationale mensenrechtenstandaarden handelen. Een saillant detail en mooi resultaat van de lobby van de werkgroep: het IVESCR-Comité gebruikte voor het eerst de term 'business and human rights' in haar conclusies omtrent de naleving van het IVESCR in Nederland, inclusief een kopje 'business and economic, social and cultural rights'.

Verder volgde de werkgroep in 2017 de ontwikkelingen rondom het bedrijf Chemours, nadat via de media bekend was geworden dat het giftige stoffen had geloosd in de wateren rondom Dordrecht. Deze giftige stoffen zijn zowel in het drinkwater als op planten in de omgeving aangetroffen. Op het moment van schrijven van dit verslag is er, op laste van de overheid, nog een onderzoek gaande naar de bloedwaarden van omwonenden. Indien hieruit blijkt dat er een

ernstig gevaar voor de gezondheid is, zal de werkgroep verdere actie ondernemen. Ook de ontwikkelingen rondom de Wet Zorgplicht Kinderarbeid voor bedrijven werd nauwlettend gevolgd dit jaar. Een aantal leden nam deel aan een expertsessie, georganiseerd door het MVO-Platform.

Er is bovendien vervolg gegeven aan een tweetal kwesties uit 2016: de samenwerking met de advocaat die de FNV vertegenwoordigt in de zaak tegen de FIFA omtrent de misstanden bij de bouwprojecten in Qatar; en de ontwikkelingen omtrent de gaswinning in Groningen. Verder hebben werkgroepleden deelgenomen aan een aantal conferenties, waaronder: de KPMG 'Business and Human Rights' sessie, het Asser-event over de reguleringen in de kledingindustrie, 'Transitie naar duurzaamheid – een uitdaging voor het recht' van de Vereniging Milieurecht, de Oxfam-sessie over de 'Business case and Civic Space' en de 'Business and Human Rights' conferentie van UCALL.

Jan Eijsbouts, bijzonder hoogleraar Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen aan Maastricht University en geïmmitteerde van de werkgroep DOEM, heeft namens het NJCM en in samenwerking met andere partijen, een sessie gehouden bij het UN Forum on Business and Human Rights in Genève in november 2017. Deze sessie ging over de toegang tot herstel, de derde pilaar van de UN Guiding Principles on Business and Human Rights, middels het oprichten van een arbitrage-tribunaal voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen waaraan het bedrijfsleven heeft bijgedragen of die door het bedrijfsleven zijn veroorzaakt.

In 2018 staan onder meer de volgende activiteiten op het programma: een seminar over de gaswinning in Groningen, de derde editie van de Schoemaker-Sustainalytics Business & Human Rights Student Competition; , verder te werken aan de zaken FNV vs. FIFA en Chemours en de ontwikkelingen rondom de Wet Zorgplicht Kinderarbeid te volgen.

Werkgroep Europees recht

Het werkerrein van de werkgroep Europees recht beslaat het recht van de Europese Unie, de werkzaamheden van de Raad van Europa en de verhouding daartussen. Speciale aandacht krijgen het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (Handvest) en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Het beleid en de regelgeving van de Europese Unie en de Raad van Europa, en de toepassing daarvan in Nederland, worden door de werkgroep kritisch en vanuit mensenrechtelijk oogpunt gevolgd.

De leden van de werkgroep zijn sinds de start van het project betrokken bij diverse dossiers van NJCM's Public Interest Litigation Project. In 2017 werkten zij zijn aan de dossiers 'SyRI' (Systeem Risico Indicatie/profiling) en 'recht op betoging'. Verder heeft de werkgroep, in navolging van de reactie op de consultatie van het Wetsvoorstel Computercriminaliteit III, een brief gestuurd aan de Eerste Kamer. In het kader van de verkiezingen werkte de werkgroep mee aan NJCM's analyse 'Hoe mensenrechten-proof zijn onze politici?'

Daarnaast is in 2017 samen met NJCM-bestuurslid Lucille van Wijnbergen het seminar 'Minder Europa = minder mensenrechten?' georganiseerd. Voorts zijn voorbereidingen getroffen voor het seminar 'Privacy in de Algemene Verordening Gegevensbescherming' dat begin 2018 plaatsvindt.

De voorzitter van de werkgroep, Nina Kesar en een aantal leden zijn ook in 2017 verantwoordelijk geweest voor de Nederlandse nieuwsartikelen op de website liberties.eu. Hierop zijn ontwikkelingen op het gebied van de fundamentele rechten en vrijheden in de Europese Unie te volgen. Nina Kesar is namens het NJCM bestuurslid van de 'Civil Liberties Union for Europe', de NGO achter liberties.eu.

Eén van de werkgroepleden is in het najaar van 2017 als docent werkzaam geweest bij het project 'Know Your Rights'. Dit is een gezamenlijk initiatief van NJCM's Pro Bono Connect, New Dutch Connections, advocatenkantoor DLA Piper en de Leiden Law Clinic, waarbij jonge asielzoekers juridisch onderwezen werden over verschillende mensenrechtelijke thema's. Tot slot nam een werkgroeplid een interview af met de Rotterdamse politiedeskundige, die naar het College voor de Rechten van de Mens was gestapt nadat haar was verboden een hoofddoek te dragen op de werkvloer.

Sinds mei 2017 heeft de werkgroep twee vice-voorzitters, Nikki Kok en Floor van Holsteijn. Samen ondersteunen zij de voorzitter in haar werkzaamheden voor de werkgroep.

Werkgroep Internationale Bescherming Mensenrechten

De werkgroep Internationale Bescherming Mensenrechten (IBM) volgt het mensenrechtenbeleid van de Nederlandse regering op het bilaterale en multilaterale niveau. Speciale aandacht gaat uit naar de Verenigde Naties en de Raad van Europa.

In 2017 stond de Nederlandse sessie over de naleving van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR) door de Nederlandse staat op de agenda van het gelijknamige Comité. De werkgroep coördineerde in 2016 de totstandkoming van de gezamenlijke NGO-schaduwrapportage voor deze sessie. Werkgroepleden Marissa Ooms en Marlies Hesselman reisden voor de gelegenheid samen af naar Genève om met Amnesty International, de Johannes Wier stichting, het College voor de Rechten van de Mens en het COC-transgender netwerk een lunch time-briefing voor het Comité te organiseren. Tijdens de briefing hebben acht leden van het Comité vragen gesteld, en tijdens de sessies daarna zijn de meeste punten die door de NGO's naar voren zijn gebracht ook ter sprake gekomen.

Dit jaar waren er geen deadlines voor rapportages. Remha Kiros is namens de werkgroep naar de consultatie geweest over het lidmaatschap van de VN-Veiligheidsraad. De werkgroep zal de ontwikkelingen op dit gebied met interesse volgen in 2018 en bezint zich op een mogelijke vlog.

De organisatorische veranderingen die het voorgaande jaar in werking zijn gezet om de slagvaardigheid te vergroten, zijn dit jaar verder uitgewerkt. Besloten is om te gaan werken met de Scrum-methode en een Trello-bord. Hierdoor kunnen alle werkgroepleden duidelijk zien welke taken er opgepakt zijn en welke er nog liggen met als doel meer continuïteit tussen de vergaderingen te bewerkstelligen. Verder is Anne Aagten aangesteld als secretaris om het duo-voorzitterschap te versterken en de beoogde continuïteit te waarborgen. Er zijn veel nieuwe aanmeldingen voor de werkgroep gekomen, met name in de tweede helft van het jaar. Naar verwachting zal de nieuwe manier van werken zorgen voor binding met de vaste kern van de werkgroep en een gedeelde verantwoordelijkheid voor de taken. Tegelijkertijd zullen de voorzitters zich ook volgend jaar moeten inzetten voor de binding tussen oude en nieuwe leden. In 2018 wil de werkgroep zich, naast de VN-Verdragsrapportages, onder meer gaan richten op staatloosheid en wetswijzigingen betreffende mensenrechteneducatie.

Werkgroep Internationaal Strafrecht

De werkgroep Internationaal Strafrecht verdiept zich in grensoverschrijdende mensenrechtelijke vraagstukken in de nationale strafrechtspleging en de invloed die het internationaal en het Europees (straf)recht daarop hebben.

In 2017 is de behandeling voortgezet van een tweetal hoofdthema's uit het voorafgaande jaar. Ten eerste, in samenwerking met de werkgroep Vreemdelingenrecht, het 1F-vraagstuk. Dit

vraagstuk betreft personen van wie het vermoeden bestaat dat zij zeer ernstige misdaden hebben gepleegd in het buitenland, waardoor zij geen verblijfsstatus kunnen krijgen en in een juridisch niemandsland belanden. In 2016 is een expertmeeting over dit onderwerp georganiseerd. Naar aanleiding daarvan hebben in 2017 een aantal overleggen plaatsgevonden. Dit heeft geresulteerd in het opstellen van een werkdocument en de formulering van een aantal ideeën. Een daarvan is om een onafhankelijke commissie in te stellen voor het toetsen van ambtsberichten en het verlenen van tijdelijke vergunningen aan 1F-ers met een 3-EVRM-risico. Ten tweede is het thema noodtoestand aan de orde geweest. Bij dit thema gaat het om de vraag wat de gevolgen zijn voor de Nederlandse rechtsstaat en zijn burgers, indien de uitzonderingsbepaling van artikel 15 EVRM wordt ingeroepen. Constructieve discussies binnen de werkgroep hebben geresulteerd in het idee om deskundigen bij het Openbaar Ministerie, de rechtspraak, het overheidsbestuur en de wetenschap te interviewen. De uitkomsten daarvan zullen worden uitgewerkt in een artikel. Voorts wordt overwogen om in 2018 een symposium over dit onderwerp te organiseren.

Verder zijn tijdens de werkgroepvergaderingen de volgende thema's voorwerp van onderzoek geweest: (i) schadevergoeding na ontoelaatbaar verklaarde uitleveringsdetentie, (ii) de *crime of aggression*, (iii) het Europees onderzoeksbevel en (iv) de aanpak van het Openbaar Ministerie om 'jihadgangers' die nog in strijdgebied zitten bij verstek te veroordelen. De hierbij opgedane kennis wordt bewaard in *on hold*-dossiers. Ook is samengewerkt met de werkgroep Strafrecht om een repliek te schrijven op een opiniërend artikel in het *NRC Handelsblad*, waarin de stelling werd geponeerd mensenrechten en de daaraan ten grondslag liggende waarden in het strafrecht minder zwaar te laten wegen.

Naast het voormelde worden tijdens elke werkgroepvergadering overzichten van actualiteiten, Kamerstukken, nationale en internationale jurisprudentie besproken. Dit zorgt er voor dat de werkgroep zo goed mogelijk van alle relevante ontwikkelingen op de hoogte is. Deze werkwijze stelt de werkgroep in staat om tijdig en zo adequaat mogelijk een bijdrage te kunnen leveren aan het rechtswetenschappelijk en maatschappelijk debat. De overzichten worden samengesteld door daartoe aangewezen werkgroepleden.

Op uitnodiging van de werkgroep is begin 2017 Marieke de Hoon gecommitteerde van de werkgroep geworden. De Hoon is als universitair docent werkzaam bij de Vrije Universiteit en co-director van het Public International Law & Policy Group, gespecialiseerd in internationaal strafrecht, volkenrecht en mensenrechten. In mei 2017 hebben Mirjam Ekkart en Jonte van Essen te kennen gegeven het voorzitterschap van de werkgroep over te willen dragen. Dat heeft in augustus plaatsgevonden aan werkgroep lid Selen Helmer. Zij wordt in haar nieuwe rol als werkgroepvoorzitter ondersteund door Abdullahi Abdulrahman Abdalla als vice-voorzitter. Eind 2017 telt de werkgroep 22 betrokken leden, die om de acht weken, tijdens het nuttigen van enkele versnaperingen, met elkaar in Den Haag vergaderen.

Werkgroep Jeugdrecht en Gezondheidsrecht

De werkgroep Jeugdrecht en Gezondheidsrecht richt zich op mensenrechtelijke vraagstukken op het terrein van het jeugdstrafrecht, het jeugdbeschermingsrecht, het gezondheidsrecht en het vreemdelingenrecht. De werkgroep heeft in het afgelopen jaar voortgebouwd op drie thema's die in het jaar daarvoor door de werkgroep leden waren gekozen om vanuit mensenrechtelijk perspectief te bediscussiëren en uit te werken. De werkgroep heeft dit gedaan door de thema's in subgroepen te behandelen om daarmee de slagkracht van de werkgroep te verhogen.

De eerste subgroep heeft zich beziggehouden met het thema gesloten jeugdhulp. In het jeugdrecht wordt met regelmaat aandacht voor dit thema gevraagd, in het bijzonder daar waar de rechtsbescherming van de jeugdige vragen oproept. Dit heeft geresulteerd in het presenteren

van een kritische reflectie over gedwongen opsluiting tijdens een studiedag op 13 november 2017. Drie leden van de subgroep hebben op deze dag de uitgangspunten ten aanzien van vrijheidsbeneming van minderjarigen uit de mensenrechtenverdragen behandeld. Daarbij zijn verscheidene onderwerpen behandeld, waaronder: (i) opsluiting als uiterste maatregel, (ii) de machtiging van de kinderrechter, (iii) vragen over de zorgvuldigheid van de procedure tot opname, (iv) de kwaliteit van de behandeling, en (v) het belang van goede nazorg. Er waren ongeveer dertig deelnemers met verschillende expertise zoals uitvoerders, gedragsdeskundigen, juristen en beleidsmakers.

De werkgroep is voornemens het thema rechtspositie van minderjarigen in de gesloten jeugdhulp in het komende jaar verder uit te werken. Uitgangspunt blijft dat opsluiting juist een uiterste maatregel moet zijn, waarvan de noodzaak met regelmaat moet worden getoetst. Dit thema blijft belangrijk nu er nog steeds signalen en zorgen zijn over de toepassing van vrijheidsbeperkende middelen en de uithuisplaatsing van kinderen op het terrein van een gesloten instelling zonder een machtiging gesloten jeugdhulp van de kinderrechter.

De tweede subgroep heeft zich beziggehouden met adoptie, een al veel langer lopend project van de werkgroep Jeugdrecht en Gezondheidsrecht. In de loop van de tijd is de focus binnen dit thema verschoven van lobby activiteiten naar het achterhalen van de standpunten van geadopteerden zelf. Er is besloten een breed onderzoek te starten, in samenwerking met andere partners, vanuit het perspectief van geadopteerden. Het doel is om vanuit hun oogpunt een beter beeld te krijgen van: (i) waar de procedure kan worden verbeterd, (ii) waar omissies in de procedure zitten, en (iii) hoe misstanden kunnen worden voorkomen. Door de werkgroep is daarnaast, namens het NJCM en in afstemming met Unicef, Terres des Hommes en Defence for Children, tweemaal een brief gestuurd naar de Minister van Veiligheid en Justitie.

De derde subwerkgroep heeft zich bezig gehouden met drang en dwang in de jeugdhulp, ter voorkoming van een kinderbeschermingsmaatregel. Ook hier staat de rechtsbescherming van ouders en jeugdigen onder druk. De subwerkgroep was voornemens om aan te sluiten bij het onderzoek van de kinderoombudsman Rotterdam die in de zomer van 2017 de eindrapportage zou uitbrengen. Dat is helaas niet gelukt nu de rapportage naar medio 2018 is verschoven. Het idee is om het uitbrengen van deze rapportage te koppelen aan een activiteit van de werkgroep. Het wordt door de leden van de werkgroep belangrijk gevonden landelijk aandacht te vragen voor dit thema, waar vanuit het *bestwil*-criterium de rechtsbescherming van ouders en jeugdigen niet de plek heeft die het zou moeten hebben. Naar verwachting zal de subwerkgroep in de eerste helft van 2018 verdere activiteiten kunnen ontplooiën.

Naast deze drie thema's denkt een vertegenwoordiging van de werkgroep mee over een vervolg op het jongensbesnijdenis project (2015) in samenwerking met wetenschappers en politici die zich zorgen maken over het wegebben van de discussie over dit thema. Tevens is in het afgelopen jaar een standpunt vanuit kinderrechtelijk perspectief geformuleerd over het afsluiten van gezinnen van water in het kader van een PILP-dossier. De bovengenoemde thema's zullen ook in het komende jaar een vervolg krijgen en de nodige aandacht vragen van de werkgroepleden.

Werkgroep Staats- en Bestuursrecht

De werkgroep Staats- en Bestuursrecht houdt zich bezig met verschillende mensenrechtelijke onderwerpen op het vlak van het staats- en bestuursrecht. Het was een roerig jaar voor wat betreft de mensenrechten in Nederland. Nog altijd lijkt de tendens te bestaan om de grens op te zoeken voor wat betreft het beperken van mensenrechten. Dit leidt ertoe dat een organisatie als het NJCM zich ook steeds daadkrachtiger inzet voor het beschermen van deze rechten.

In 2017 besteedde de werkgroep aandacht aan de ontwikkelingen die spelen rondom de grondwettelijke vrijheid van betoging en vergadering. Op 28 september is een seminar over dit onderwerp georganiseerd om aandacht te vragen voor het fenomeen waarbij burgemeesters en politie de afgelopen jaren steeds vaker demonstraties belemmerden. Onder leiding van Berend Roorda van de Rijksuniversiteit Groningen is tijdens dit seminar uitgebreid debat gevoerd met vier andere experts en een bomvolle zaal mondige belangstellenden. Eind november refereerde GroenLinks politica Katelijne Buitenweg, tijdens een vragenuurtje in de Tweede Kamer, aan dit seminar van het NJCM. Een verslag van het seminar is verschenen in nummer 1 van NTM 2018.

Ook het verbod op het dragen van gezichtsbedekkende kleding was voor de werkgroep dit jaar een focuspunt. De werkgroep schreef een brief aan de leden van de vaste Kamercommissie Binnenlandse Zaken van de Eerste Kamer. De werkgroep adviseerde de Eerste Kamer om het betreffende wetsvoorstel niet aan te nemen. Deze wet baant volgens het NJCM een weg voor verdere uitsluiting van mensen die op eigen wijze invulling willen geven aan hun leven. De vrijheid van godsdienst en het recht op eerbiediging van het privéleven worden met deze regels dan ook op een onrechtmatige wijze ingeperkt. Volgens de werkgroep is de aanleiding voor het invoeren van een gedeeltelijk verbod op gezichtsbedekkende kleding geen reactie op een concreet en actueel probleem, maar lijkt het veeleer ingegeven door politieke overwegingen.

Voor de werkgroep was het wetsvoorstel tot wijziging van artikel 13 van de Grondwet, het zogenoemde briefgeheim, ook reden om de aandacht van de Eerste Kamer te vragen. Een effectieve bescherming van communicatiegrondrechten acht de werkgroep hard nodig. Er zijn ook zorgen, met name over het feit dat de overheid, in het belang van de nationale veiligheid en vrijwel zonder verdere inmenging, brieven, e-mails en chats van burgers kan lezen. Hierin schuilt volgens de werkgroep gevaar voor de bescherming van de privacy van burgers. Beperking van een grondrecht moet volgens het NJCM slechts in uitzonderlijke gevallen mogelijk zijn en in dit geval enkel met toetsing vooraf door een onafhankelijke rechter.

Een reactie op het wetsvoorstel ter vervanging van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002, ook wel de ‘sleepwet’ genoemd, kon natuurlijk niet ontbreken. Reeds in de consultatiefase heeft het NJCM hierover haar zorgen geuit. Op 8 januari is dan ook de voorzitter van de Tweede Kamer aangeschreven waarbij de zorgen en bedenkingen rondom deze wet nogmaals zijn toegelicht. Deze zorgen zijn onder meer gelegen in de uitbreiding van de interceptiebevoegdheid van de diensten en het door hen opvragen van telecommunicatiegegevens. Het kabinet heeft, ten opzichte van het eerste concept-wetsvoorstel, enkele summier verbeteringen in het wetsvoorstel aangebracht. Voor het overgrote deel blijven de bezwaren van het NJCM echter in stand.

De werkgroep is gevraagd om te spreken op de eerste editie van The Hague Hacks 2017 over vrede, rechtvaardigheid en technologie. Het NJCM heeft tijdens deze conferentie gewezen op het belang om bij het ontwikkelen van technologie nooit de mensenrechten uit het oog te verliezen. Verder heeft de werkgroep deelgenomen aan een conferentie over bestuurlijke terrorismemaatregelen. Daar waar deze maatregelen raken aan privacy en het discriminatieverbod zijn ze van belang voor deze werkgroep.

Bij de werkgroep hebben zich enthousiaste vrijwilligers gemeld die actief willen bijdragen aan het beschermen van onze grondrechten. De werkgroep bestaat uit een vaste kern bevlogen, kritische en toegewijde juristen die zich bekommeren om de mensenrechten in Nederland. Binnen de groep wordt geput uit de kennis van een diverse samenstelling van juristen, waaronder advocaten, bedrijfsjuristen, studenten, wetgevingsjuristen en universitair medewerkers. De groep komt maandelijks bijeen waarbij er door de leden zelf veel

onderwerpen worden aangedragen. Ook komend jaar zal de groep zich richten op het volgen van relevante onderwerpen op het gebied van staats- en bestuursrecht. Een voornemen is om een seminar te organiseren over artificiële intelligentie en mensenrechten.

Werkgroep Strafrecht

De werkgroep Strafrecht richt zich op misstanden binnen het strafrecht en houdt in de gaten dat het beleid strookt met wet- en regelgeving. Als er misstanden aangekaart worden, kan de expertise binnen de werkgroep ingezet worden om hieraan ruchtbaarheid te geven en het beleid aangepast te krijgen zodat het de mensenrechtelijke toets kan doorstaan. Dat kan zijn door een opiniëartikel, een seminar met professionals of het schrijven van een brief aan de verantwoordelijke beleidsmakers. Het komt zelfs voor dat deze middelen allemaal worden ingezet, zoals bij de levenslange gevangenisstraf.

Enkele onderwerpen waar de werkgroep zich in 2017 actief mee heeft bemoeid zijn: (i) etnisch profileren, (ii) de Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG), (iii) het wetsvoorstel geweldsaanwending politieambtenaren, en (iv) terrorismebestrijding. Op het wetsvoorstel geweldsaanwending politieambtenaren heeft de werkgroep begin 2017 een reactie geschreven tijdens de internetconsultatie. Tevens is de werkgroep over het wetsvoorstel in gesprek gegaan met de politie en andere organisaties. Bij het wetsvoorstel zeggenschap lichaamsmateriaal is eveneens een kritische noot geplaatst tijdens de internetconsultatie. Het voorstel voorziet in de mogelijkheid om DNA-materiaal dat is opgeslagen in het kader van de zorg te gebruiken voor de opsporing.

De werkgroep heeft ook in internationaal verband van zich laten horen. In maart 2017 heeft één van de voorzitters deelgenomen aan de LEAP-conferentie in Athene. Daar is op Europees niveau gedebatteerd over problematiek in verband met uitvloeisels van het *fair trial*-beginsel. Er is samenwerking gezocht met andere organisaties om onder meer de praktijk van voorlopige hechtenis en verhoorbijstand in kaart te brengen en het beleid daarop te standaardiseren.

Samen met de andere werkgroepen zijn de verkiezingsprogramma's geanalyseerd in verband met de wijze waarop de bescherming van mensenrechten op de agenda's staan van de politieke partijen. Over de onderwerpen terrorisme en DNA, en terugkerende Syriëgangers en voorlopige hechtenis is een reactie op het regeerakkoord geschreven.

Er is onverminderd aandacht besteed aan de levenslange gevangenisstraf. Eveneens naar aanleiding van het regeerakkoord is een kritische brief geschreven aan de Minister van Justitie en Veiligheid. Daarin is geadviseerd nadere wetgeving tot stand te brengen met betrekking tot het toetsmoment voor de herbeoordeling van de levenslange gevangenisstraf en het moment van het starten van de re-integratieactiviteiten, om de levenslange gevangenisstraf te laten voldoen aan de eisen van het EVRM. Daarnaast is aanbevolen de voorgestelde wijziging van het stelsel van voorwaardelijke invrijheidstelling te heroverwegen, zodat het onderscheid in de strafoplegging tussen dertigjaargestraften en levenslanggestraften duidelijker wordt.

Op 16 november heeft de werkgroep in samenwerking met Amnesty International een seminar georganiseerd over de terroristenafdeling (TA). Tijdens het seminar is gediscussieerd over de noodzaak, effectiviteit en rechtmatigheid van de TA. Dit onder begeleiding van Folkert Jensma, commentator Recht en Bestuur van *NRC Handelsblad*. Experts van Amnesty, de Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, het Centre for Terrorism and Counterterrorism Studies en de advocatuur gingen met elkaar het debat aan.

De werkgroep telt ongeveer vijftien bevlogen actieve leden, waaraan Stijn Franken zich als gecommitteerde heeft verbonden. Iedere laatste dinsdag van de maand wordt er in Den Haag of

Amsterdam vergaderd. Geïnteresseerden in actieve deelname aan deze werkgroep kunnen via het NJCM-secretariaat contact opnemen met werkgroepvoorzitters Nadine Achterberg en/of Anique van den Bosch.

Werkgroep Vreemdelingenrecht

De werkgroep Vreemdelingenrecht volgt de ontwikkelingen in het asiel- en migratierecht en houdt zich daarnaast bezig met onderwerpen als mensenhandel, inburgering, vreemdelingenbewaring en de rechten van etnische minderheden in Nederland.

In 2017 heeft de werkgroep enkele nieuwe leden geworven en voor een iets andere structuur gekozen. Binnen de werkgroep zijn subgroepen aangewezen die ieder op hun eigen vlak de ontwikkelingen binnen het migratierecht volgen: gezinshereniging, medische zaken, opvang en bewaring en ‘Dublin’. Ook is er steeds aandacht voor andere actualiteiten zodat belangrijke actualiteiten de werkgroep niet ontgaan.

Op het gebied van inburgering werkten enkele leden mee aan het Know Your Rights-project van New Dutch Connections in samenwerking met NJCM’s project Pro Bono Connect, Leiden Law Clinic en DLA Piper. Met Know Your Rights boden de initiatiefnemers een serie workshops aan statushouders op het gebied van immigratie, onderwijs, zorg, arbeid en andere zaken om hun juridische positie te kunnen versterken op deze gebieden. Twee werkgroepleden verzorgden in dit kader een workshop over immigratie (november) en zorg (december).

Een subgroep schreef in december een opinie over de hete hangijzers in het regeerakkoord, waaronder integratie, opvang, detentie en akkoorden met veilig geachte derde landen. Eind 2017 begon de werkgroep met het voorbereiden van een seminar over gezinshereniging, dat zal plaatsvinden op de avond van de eerstvolgende ALV van het NJCM op 12 april 2018.

Eind 2017 heeft de werkgroep een groot verlies te verwerken gekregen vanwege het overlijden van Lucille van Wijnbergen. Zij was al langere tijd ernstig ziek. Dat belette haar er niet van om zich met het vreemdelingenrecht te blijven bezighouden en zich te mengen in de discussies op de email en in de groepswhatsapp. Haar kennis, persoonlijkheid en ervaring heeft ons altijd geholpen. Wij missen haar zeer.